
ΚΥΠΡΙΔΑ
ΑΦΡΟΔΙΤΗ
Πολιτιστική Διαδρομή
Αφροδίτη
LOVE
CYPRUS
culture

Μια πρόσκληση περιπλάνησης του Υφυπουργείου Τουρισμού της Κύπρου μέσα απο την ιστορία και τον πολιτισμό του νησιού ακολουθώντας τα χνάρια της Μεγάλης Κύπριας Θεάς

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Κύριοι χώροι Διαδρομής
- Δευτερεύοντες χώροι Διαδρομής
- Μονοπάτια της Φύσης / Χώροι φυσικής ομορφιάς
- Μουσεία

Η Πολιτιστική Διαδρομή Αφροδίτη δεν είναι μια συνηθισμένη διαδρομή, είναι μια πορεία μύησης στη συμβολική και ιστορική διάσταση της Κύπριας θεάς, με σταθμούς στην ιστορία, τον μύθο, τον τόπο και τον υλικό πολιτισμό της Κύπρου. Μια εμπειρία που υπερβαίνει το ορατό και εισχωρεί στον άυλο κόσμο της πίστης.

Ακολουθώντας τα βήματα της Αφροδίτης, η παρουσία της γίνεται πιο αισθητή κατά μήκος της νότιας ακτής του νησιού. Στα νοτιοδυτικά, στην καρδιά της εύφορης ενδοχώρας της Πάφου, η Παλαίπαφος (σημερινά Κούκλια), Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, φιλοξενεί το αρχαιότερο και πιο φημισμένο ιερό της θεάς. Πιο νότια, η Αμαθούντα (κοντά στη Λεμεσό) δεσπόζει πάνω από τη θάλασσα με τον επιβλητικό της ναό, σιωπηλό μάρτυρα αιώνων λατρείας. Και στα νοτιοανατολικά, το Κίτιον, κάτω από τη σύγχρονη Λάρνακα, τιμά την Αστάρτη, θεότητα της Ανατολής, που σταδιακά συνδέθηκε και ταυτίστηκε με την Αφροδίτη.

Η Διαδρομή περιλαμβάνει επίσης τοπία φυσικής ομορφιάς που, σύμφωνα με τον μύθο, φέρουν το αποτύπωμα της παρουσίας της. Παράλληλα, μουσεία και εκθέσεις φιλοξενούν τεκμήρια της λατρείας της: αφιερώματα, τελετουργικά σκεύη, έργα τέχνης και καθημερινά αντικείμενα που διατηρούν την Αφροδίτη ζωντανή στη συλλογική μνήμη, από την αρχαιότητα έως σήμερα.

Η λατρεία της Μεγάλης Θεάς

Στο πέρασμα των αιώνων, η θεά της Κύπρου, αλλάζει σχήματα, υλικό χωρίς να χάνει ποτέ τον πυρήνα της: τη σύνδεσή της με τη γέννηση, τη γονιμότητα και τη συνέχιση της ζωής. Καθώς οι κοινωνίες εξελίσσονται, η θεά αποκτά σταδιακά και έναν πολιτικό ρόλο, γίνεται πηγή νομιμοποίησης της εξουσίας και φορέας ιδεολογίας. Η Παλαίπαφος, η Αμαθούντα και το Κίτιον σχηματίζουν μια συμβολική «τρίπολο» που καταγράφει τις φάσεις αυτής της μακραίωνης λατρείας.

Αποσπασματικά ειδώλια γυναικείας μορφής από την **Πρώιμη Ακεραμική Νεολιθική περίοδο (10η - 6η χιλιετία π.Χ.)** καταδεικνύουν ένα πρώιμο, ενδεχομένως τελετουργικό ενδιαφέρον για το γυναικείο σώμα.

Κατά την **Ύστερη Νεολιθική περίοδο / Χοιροκοιτία (5500-3900 π.Χ.)**, τα αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν έναν σαφή έμφυλο διαχωρισμό: οι γυναίκες θάβονται με ποικίλα και πολύτιμα αντικείμενα, ενώ οι άνδρες κυρίως με λίθινα εργαλεία. Η διαφοροποίηση αυτή ενδέχεται να υποδηλώνει αυξημένη κοινωνική ή ιδεολογική αξία της γυναικείας παρουσίας. Η **Χαλκολιθική περίοδος (3900-2500 π.Χ.)** αποτελεί το αποκορύφωμα της εικονιστικής έκφρασης στην προϊστορία της Κύπρου. Εκατοντάδες σταυρόσχημα ειδώλια, φιλοτεχνημένα κυρίως από πικρόλιθο, απεικονίζουν γυναίκες σε στάση τοκετού.

Κατά την **Πρώιμη και Μέση εποχή του Χαλκού (2500-1650 π.Χ.)**, η κυπριακή κοινωνία βασίζεται κυρίως στη γεωργία και την κτηνοτροφία, με περιορισμένες επαφές με τον έξω κόσμο. Μέσα σε αυτό το τοπικό πλαίσιο αναπτύσσεται μια συμβολική λατρεία της γονιμότητας με ζωομορφικά στοιχεία: τον ταύρο, τα φίδια και τα ζώα με κέρατα. Το βόδι επανεμφανίζεται σταθερά στην τέχνη, στους τάφους και στα ομοιώματα πιθανών ιερών, αποκτώντας ιερή σημασία ως βασικό στήριγμα της αγροτικής ζωής: χρησιμοποιείται ως υποζύγιο, για το κρέας, το γάλα και το δέρμα του. Απανθρακωμένα οστά ζώων, μεταξύ τους και βοοειδή, καθώς και κύπελλα πόσεως που βρέθηκαν σε τάφους, φανερώνουν ταφικές τελετουργίες με προσφορές και νεκρικά γεύματα.

Ιδιαίτερη θέση κατέχουν τα σανιδόσχημα ειδώλια Ερυθροστιλβωτής κεραμικής, με αφαιρετική μορφή, που σταδιακά αποκτούν χαρακτηριστικά προσώπου, διαμορφωμένα άκρα και ενδύματα. Πολλά παριστάνουν κουροτρόφους, μητέρες που κρατούν παιδιά, δηλώνοντας με σαφήνεια τον ρόλο της γυναίκας ως φορέα ζωής και φροντίδας.

Κατά την **Ύστερη εποχή του Χαλκού (1650-1050 π.Χ.)**, η λατρεία στην Κύπρο αποκτά νέα μορφή και διάσταση. Εκτός από τα μικρά ειδώλια που βρίσκονται σε τάφους και οικισμούς, περνάμε τώρα σε ευρήματα μνημειακών διαστάσεων. Αυτή η περίοδος μας δίνει ναούς, ιερούς κήπους, τεμένη με στοές και εντυπωσιακές αρχιτεκτονικές μορφές. Ξεχωρίζουν τρία μεγάλα ιερά κέντρα: το Κίτιον, η Παλαίπαφος και η Έγκωμη.

Το ιερό του Κιτίου θεμελιώνεται πιθανότατα στον 13ο αι. π.Χ. και αρχικά περιλαμβάνει δύο ναούς και έναν υπαίθριο χώρο που έχει ερμηνευθεί ως ιερός κήπος. Το ιερό της Παλαίπαφου ιδρύεται τον 12ο αι. π.Χ. και εξελίσσεται σε ένα από τα σημαντικότερα λατρευτικά κέντρα της Κύπρου. Αποτελείται από ένα τέμενος με στοές και μεγαλιθικά κτίσματα, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν τα εντυπωσιακά κέρατα καθοσιώσεως και τα βαθμιδωτά κιονόκρανα. Στην Έγκωμη, το ιερό θεμελιώνεται επίσης τον 12ο αι. π.Χ., πάνω σε προγενέστερη κατοικία, γεγονός που ενδεχομένως υποδηλώνει λατρεία οικιακού χαρακτήρα, η οποία εξελίσσεται σε δημόσιο ιερό.

Η κρίση του 12ου αι. π.Χ. φέρνει ανακατατάξεις. Το Κίτιον και η Παλαίπαφος ξεχωρίζουν, μετατρέποντας τα ιερά τους σε πολιτικά και συμβολικά κέντρα εξουσίας. Παράλληλα, η εγκατάσταση Αιγιακών πληθυσμών στο νησί φέρνει νέες ιδέες, νέα γλώσσα και τελετουργίες. Οι αρχαιολογικές και γλωσσολογικές ενδείξεις, από την αρκαδοκυπριακή διάλεκτο μέχρι τον υλικό πολιτισμό, αποκαλύπτουν την ανάδυση νέων ταυτοτήτων και θεοτήτων.

Η εποχή αυτή κλείνει με τη διαμόρφωση ενός ισχυρού τοπικού θρησκευτικού κόσμου, μέσα από τον οποίο αρχίζει να διαφαίνεται ξεκάθαρα η θεά που θα γίνει γνωστή ως Αφροδίτη.

Κατά την **Κυπρογεωμετρική περίοδο (1050-750 π.Χ.)**, μετά την κατάρρευση των παράκτιων αστικών κέντρων της ύστερης εποχής του Χαλκού, νέοι οικισμοί άρχισαν να δημιουργούνται, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα την ίδρυση της Αμαθούντας στον ανατολικό κόλπο της Λεμεσού.
Στην Παλαίπαφο, πλούσιοι τάφοι του 11ου και 10ου αι. π.Χ. φανερώνουν μια περίοδο ευημερίας και το ιερό της θεάς αναφέρεται στον Όμηρο.

Την **Κυπροαρχαϊκή περίοδο (750-475 π.Χ.)**, συγκροτούνται πλήρως οι πόλεις-βασίλεια της Κύπρου, καθεμία με το δικό της ιερό, την τοπική δυναστεία και μια ξεχωριστή πολιτισμική ταυτότητα. Η Πάφος, η Αμαθούντα και το Κίτιον ξεχωρίζουν για τη θρησκευτική και πολιτική τους σημασία.

Στην **Κυπροκλασική περίοδο (475-312 π.Χ.)** οι πόλεις-βασίλεια διατηρούν την αυτονομία τους, δεχόμενες έντονες ελληνικές πολιτιστικές επιδράσεις.
Η θεά, που για αιώνες λατρευόταν με κυπριακά χαρακτηριστικά, εξελληνίζεται πλήρως και ταυτίζεται πλέον ονομαστικά με την Αφροδίτη.

Καθώς η Κύπρος περνά στα χέρια των Πτολεμαίων **(Ελληνιστική Περίοδος 312-58 π.Χ.)**, η θρησκευτική της ζωή μεταμορφώνεται. Οι πόλεις-βασίλεια καταργούνται και ενσωματώνονται σε ένα ενιαίο πτολεμαϊκό σύστημα εξουσίας. Όμως η θρησκεία δεν καταπνίγεται· γίνεται όργανο πολιτικής, εργαλείο εξουσίας και σύμβολο ενότητας. Οι Πτολεμαίοι δεν απορρίπτουν τη θεά· αντίθετα, την αγκαλιάζουν και την ενισχύουν, τη μεταμορφώνουν σε θεμέλιο της δυναστείας τους.

Στο επίκεντρο αυτής της νέας εποχής βρίσκεται το ιερό της Παλαίπαφου. Δεν είναι πια απλώς ένα αρχαίο ιερό· γίνεται τόπος όπου η πολιτική και η πίστη συναντιούνται. Από τη Νέα Πάφο, την πτολεμαϊκή πρωτεύουσα του νησιού, ξεκινά ένας ιερός δρόμος προς την Παλαίπαφο: πομπές, ύμνοι, αφιερώματα και βασιλικά προσκυνήματα ενώνουν την θεά με τη δυναστεία. Η Αφροδίτη δεν είναι μόνο Παφία· ταυτίζεται με την Ίσιδα, την Αρσινόη Β', γίνεται προστάτιδα της θάλασσας και του βασιλείου. Ναοί της Αρσινόης ιδρύονται και αποκτούν δικούς τους ιερείς και τελετές. Η παλιά θεά αποκτά νέα πρόσωπα, και η εξουσία νέα ιερά σύμβολα.

Με τη **Ρωμαϊκή κατάκτηση (58 π.Χ.-395 μ.Χ.)** η θρησκευτική ζωή της Κύπρου αλλάζει, χωρίς όμως να διακοπεί. Η λατρεία της Αφροδίτης παραμένει στο επίκεντρο, ειδικά στο ιερό της Παλαίπαφου, που αποκτά διεθνές κύρος. Ο ίδιος ο Ιούλιος Καίσαρας θεωρούσε τη θεά πρόγονο του γένους του. Οι Ρωμαίοι ηγεμόνες δείχνουν σεβασμό προς την παλιά θρησκεία, συντηρούν τα ιερά, και ενισχύουν την παλιά παράδοση με νέα οικοδομήματα, που φιλοξενούν επισκέπτες και προσκυνητές από όλη τη Μεσόγειο.

Το *Κοινόν Κυπρίων* συνεχίζει να οργανώνει τις μεγάλες τελετές της λατρείας, με τον ανεικονικό βαίτυλο πάντα στο κέντρο του ιερού.

Μετά τον καταστροφικό σεισμό του 15 π.Χ., ο αυτοκράτορας Αύγουστος ανακαινίζει την Πάφο και το ιερό. Η Παλαίπαφος παραμένει σημαντικό κέντρο προσκυνήματος. Η λατρεία της θεάς εικονίζεται σε νομίσματα, που φέρουν είτε την πρόσοψη του ναού είτε την εικόνα του Σαλαμίνιου Δία δίπλα στην Αφροδίτη. Οι πόλεις της Αμαθούντας και του Κιτίου διατηρούν την ασυλία των ναών της θεάς. Παράλληλα εισάγεται και η αυτοκρατορική λατρεία: το *Κοινόν Κυπρίων* οργανώνει πανηγύρεις προς τιμήν των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, χωρίς να έρχεται σε αντίθεση με τις παλαιότερες θρησκευτικές παραδόσεις.

Η παρακμή της παγανιστικής λατρείας έρχεται σταδιακά. Στις αρχές του 4ου αι. μ. Χ., διαδοχικοί σεισμοί το 332, 342 και 391 μ.Χ. καταστρέφουν την Πάφο και την Παλαίπαφο. Ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος Α΄, με αυστηρά διατάγματα, απαγορεύει κάθε ειδωλολατρική πρακτική και διατάσσει το κλείσιμο των ναών. Παρά τις διώξεις, η φήμη της Παφίας θεάς δεν ξεχνιέται. Ο μύθος της συνεχίζει να διατηρείται ζωντανός, έστω και μεταμορφωμένος, μέσα στις νέες θρησκευτικές και κοινωνικές πραγματικότητες.

Τα ονόματα και επίθετα της Αφροδίτης

Η μεγάλη διάδοση του μύθου της Αφροδίτης, έχει παραπλανήσει γενιές μελετητών ως προς την πραγματική προέλευση του ονόματός της. Η ιδέα ότι το όνομα «Αφροδίτη» συνδέεται ετυμολογικά με τον αφρό της θάλασσας, όπως και η ίδια, μπορεί να συναρπάζει, αλλά δεν είναι γλωσσολογικά τεκμηριωμένη. Αντιθέτως, οι γλωσσολόγοι συμφωνούν πως το όνομα «Αφροδίτη» πιθανότατα αποτελεί φωνητική μεταγραφή κάποιου ανατολικού ονόματος συγγενούς της Αστάρτης όπως το Αττορίτ, το οποίο δόθηκε από τους Έλληνες στην Κύπρια θεά. Άλλωστε και ο μύθος της γέννησής της Αφροδίτης, έχει χροιά ανατολής: στις κοσμογονικές παραδόσεις των Φοινίκων, των Σουμερίων και των Χετταίων, ουράνιοι θεοί χάνουν τη δύναμή τους, και από αυτή την πράξη γεννιέται ένα νέο, θεϊκό, θηλυκό στοιχείο.

Στη Μικρά Ασία, κατά τον 9ο-8ο αι. π.Χ., ο Όμηρος γνώριζε την Αφροδίτη ως θεά της Κύπρου, καθώς και το ιερό της στην Πάφο. Η Αφροδίτη ήταν ακόμα άγνωστη στην ηπειρωτική Ελλάδα και η λατρεία της δεν τεκμηριώνεται πριν από τον 7ο αι. π.Χ.

Η πρώτη λογοτεχνική αναφορά στο όνομά της εμφανίζεται στον Όμηρο, τον 8ο αι. π.Χ., όπου η θεά αποκαλείται «Αφροδίτη» και «Κύπρις». Ο Ησίοδος λίγο αργότερα τη λέει «Κυπρογενεία» – γεννημένη στην Κύπρο. Όμως στη γενέτειρά της, για πολλούς αιώνες, η θεά δεν είχε αυτό το όνομα. Τον 6ο αι. π.Χ. στην Πάφο ονομαζόταν «η Θεά», «Θεά» ή «Θεός».

Από λογοτεχνικά και λατρευτικά κείμενα:

Αδωναίη, Αδωνιάς, Αερία, Ακραία, Αμαθουσία, Αναδυομένη, Άνθεια, Αριάδνη, Αφρογένεια, Αφρογενής, Βέρβεια, Γολγία, Διωναία, Δόλιος, Έγχειος, Ειναλία,

Ελεήμων, Ερυθραία, Ερυκίνη, Ζεφυρίτις, Ηδεία, Ηπιόδωρος, Θήλεια, Ιδαλία, Ιεροκηπία, Ιοστέφανος, Κουροτρόφος, Κύπρια, Κυπριδίη, Κυπρογένεια, Κυπρογενής, Κύπρις, Κύπρου Δέσποινα, Λιμενία, Μορφώ, Ουρανία, Πάνδημος, Παρακύπτουσα, Παφία, Παφίη, Πολύκτονος, Ποντία, Σαλαμινία.

Από κυπριακές επιγραφές:

Ακραία, Άνασσα, Γολγία, Επήκοος, Κυπρία, Κύπρις, Μυκηρόδις, Μυχοία, Ορεία, Ουρανία, Παφία, Πωγωνοφόρος.

Ο χαρακτήρας της Αφροδίτης της Κύπρου

Η Αφροδίτη δεν έχει σταθερό χαρακτήρα και χαρακτηριστικά, καθώς αντανακλά κοινωνικές αντιλήψεις, επιθυμίες και φόβους διαφορετικών εποχών.

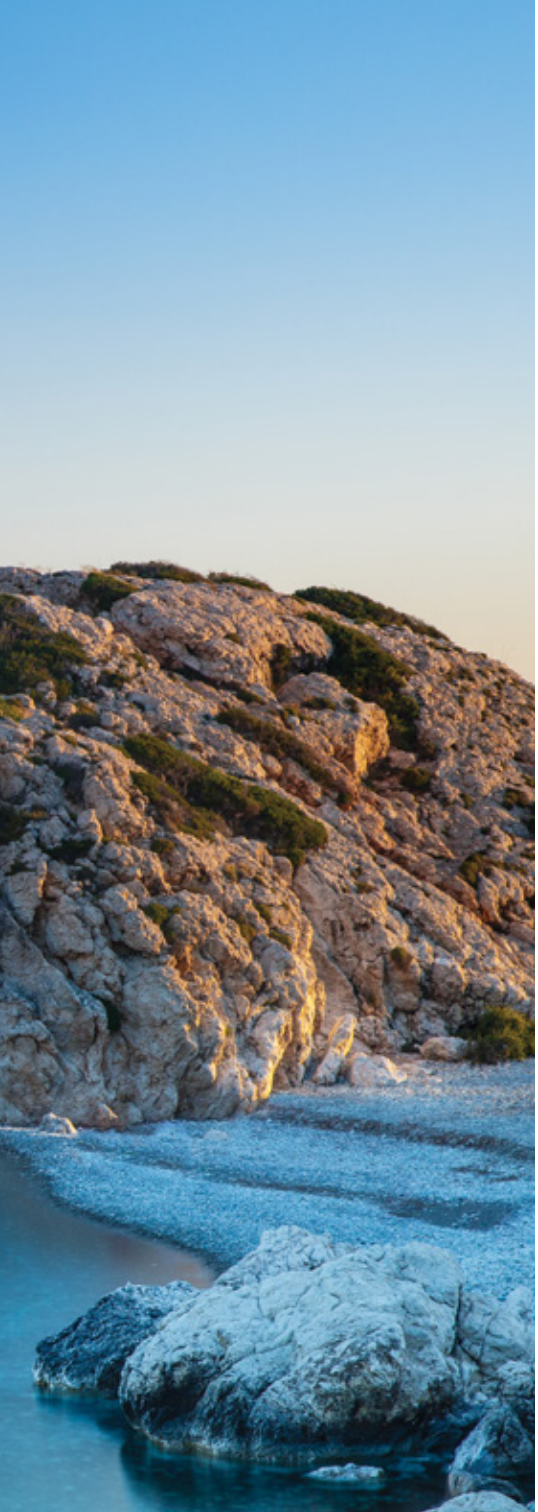

Η γέννηση της θεάς

Σύμφωνα με τον Ησίοδο, η γέννησή της ξεκινά από μια πράξη βίας: όταν ο Κρόνος ακρωτηρίασε τον Ουρανό, τα γεννητικά του όργανα έπεσαν στη θάλασσα. Ο αφρός τους γέννησε την Αφροδίτη. Ο Ζέφυρος την έσπρωξε απαλά στις ακτές της Πάφου, όπου οι Ώρες την υποδέχτηκαν, την έντυσαν και τη στόλισαν. Από εκεί πορεύτηκε στον Όλυμπο ως «Χρυσή», «Χρυσοστέφανη» και «Κύπριδα». Η Πέτρα του Ρωμιού στέκει ακόμη ως υπενθύμιση ενός παράδοξου: η θεά του τοκετού δεν γεννήθηκε από μήτρα, η θεά της αγάπης γεννήθηκε από πράξη πατροκτονίας. Γέννημα της θάλασσας, έγινε προστάτιδα των λιμανιών, των ναυτικών και των ταξιδιών.

Ιερό της Παλαίπαφου

Η Πάφος δεν ήταν μόνο η γενέτειρα της θεάς, αλλά και η καρδιά της λατρείας της. Ο Παυσανίας αφηγείται πως ο Αγαπήνορας, γυρίζοντας από την Τροία, εγκαταστάθηκε εκεί και ίδρυσε το πρώτο της ιερό. Ο χώρος αυτός, περιτριγυρισμένος από κήπους και αυλές, έγινε το άσυλό της. Όταν ο Ήφαιστος την εξέθεσε στους θεούς για τη σχέση της με τον Άρη, εκείνη δεν υπερασπίστηκε τον εαυτό της, απλώς επέστρεψε στην Πάφο. Στο νησί της, κανείς δεν τολμούσε να τη δικάσει.

Ο Πυγμαλίων, βασιλιάς και γλύπτης της Κύπρου, λάξευσε από ελεφαντόδοντο το άγαλμα μιας γυναίκας τόσο όμορφης που το ερωτεύτηκε. Ζήτησε από την Αφροδίτη να του χαρίσει μια τέτοια γυναίκα και η θεά, συγκινημένη, έδωσε ζωή στο άγαλμα. Το ονόμασαν Γαλάτεια. Από τον έρωτά τους γεννήθηκε ο Πάφος, ιδρυτής της πόλης που κράτησε το όνομά του αλλά και τη μνήμη της θεάς. Στην Πάφο βασίλεψε και ο Κινύρας: μυθικός ηγεμόνας, ιερέας της θεάς, και –κατά μία παράδοση– εφευρέτης της μεταλλουργίας και ιδρυτής του ιερού της Πάφου.

Έρωτας και τιμωρία

Η σχέση της με τους Κινυράδες κρύβει και σκοτεινές πλευρές. Η κόρη του Κινύρα, η Μύρρα, τιμωρήθηκε από τη θεά με ανίερο πόθο για τον πατέρα της. Κρυφά ενώθηκε μαζί του, και όταν η αλήθεια αποκαλύφθηκε, η Αφροδίτη τη σπλαχνίστηκε και τη μεταμόρφωσε σε δέντρο. Από τον κορμό της γεννήθηκε ο Άδωνης.

Ο Άδωνης γίνεται ο μεγάλος έρωτας της θεάς. Ο Άρης όμως, τον σκοτώνει από ζήλια. Η Αφροδίτη τον θρήνησε βαθιά, και από το αίμα του φύτρωσαν οι ανεμώνες. Ο Δίας, συγκινημένος, επέτρεψε στον Άδωνη να ζει μισό χρόνο με την Αφροδίτη και μισό με την Περσεφόνη.

Κι έτσι δικαιολογήθηκε ο κύκλος της φύσης: άνοιξη και φθινόπωρο, ζωή και θάνατος, έρωτας και απώλεια. Ένας κύκλος που συνδέει τη θεά με τη γη, τη βλάστηση και την καλλιέργεια.

Αλλά η θεά δεν συγχωρούσε πάντα. Όταν οι Προποιτίδες της Αμαθούντας αρνήθηκαν να τη λατρέψουν, τις μεταμόρφωσε σε πέτρα. Σκληρή τιμωρία για την ασέβεια – γιατί η Αφροδίτη δεν ήταν μόνο αγάπη· ήταν και εξουσία. Σε ορισμένες απεικονίσεις εμφανίζεται οπλισμένη – η Αφροδίτη Έγχειος, θεά του έρωτα, της μάχης, του πολέμου, των βασιλέων και των πόλεων.

Παράλληλα, δεν ήταν μόνο θηλυκή: η μορφή της συνδύαζε, κάποιες φορές, αρσενικά και θηλυκά στοιχεία στη μορφή του Αφρόδιτου. Συμβόλιζε την ίδια την παντοδύναμη φύση που από μόνη της γονιμοποιείται και δημιουργεί ζωή. Έτσι η θεά δεν είχε σύζυγο, σύμφωνα με τη λατρεία της στην Κύπρο, γι' αυτό και στην Πάφο λατρευόταν με τη μορφή μιας πέτρας.

Και όταν οι θεοί έπαψαν να κατοικούν στον Όλυμπο, εκείνη παρέμεινε ζωντανή. Μεταμορφώθηκε ξανά στη Ρήγαινα, τη μεσαιωνική βασίλισσα που στοίχειωσε τα κάστρα της Κύπρου και τις λαϊκές αφηγήσεις.

Κύριοι Αρχαιολογικοί Χώροι

Ιερή Αμαθούντα

Σε ένα βραχώδες ύψωμα που εποπτεύει το νότιο ακρωτήρι της Κύπρου, εκεί όπου σήμερα απλώνεται η σύγχρονη Λεμεσός, δεσπόζουν τα ερείπια της αρχαίας Αμαθούντας, μιας από τις πιο μυστηριώδεις πόλεις-βασίλεια του νησιού.

Στην κορυφή της ακρόπολης, 90 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, λατρευόταν ήδη από τον 11ο αι. π.Χ. μια γυναικεία θεότητα. Ένας τάφος της περιόδου, στον οποίο οι αρχαίοι απέδιδαν μυθική σημασία, ταυτίστηκε με τον τάφο της Αριάδνης, της Μινωικής ηρωίδας που η παράδοση συσχέτισε αργότερα με την Αφροδίτη. Ο τάφος αυτός αναφέρεται σε αρχαίες πηγές και φαίνεται πως λειτουργούσε ως χώρος λατρείας. Στην ακρόπολη έχουν ανακαλυφθεί ίχνη ναού που χρονολογούνται ήδη από τον 8ο αι. π.Χ., καθώς και δύο κολοσσιαία λίθινα αγγεία.

Η γυναικεία φύση της λατρείας επιβεβαιώνεται μέσα από τις φιλολογικές πηγές αλλά και από δύο επιγραφές του τελευταίου βασιλιά της πόλης, του Ανδροκλή, τον 4ο αι. π.Χ. Ο γυναικείος χαρακτήρας της λατρείας εκφράζεται μέσα από την πληθώρα ειδωλίων και τη σύνδεση με τη γονιμότητα.

Μυθολογία: Η Αφροδίτη στην Αμαθούντα

Η Αφροδίτη δεν είναι απλώς παρούσα στην Αμαθούντα, είναι το επίκεντρο. Είναι βαθιά συνδεδεμένη με τον τόπο και την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα της πόλης. Πηγή γνώσης αυτής της ιδιαίτερης παράδοσης δεν είναι μόνο τα αρχαιολογικά ευρήματα, αγαλματίδια, επιγραφές, ιερά, αλλά και οι ιστορικές αναφορές και, κυρίως, οι μύθοι. Η λατρεία της στην Αμαθούντα είχε χαρακτήρα έντονα τοπικό.

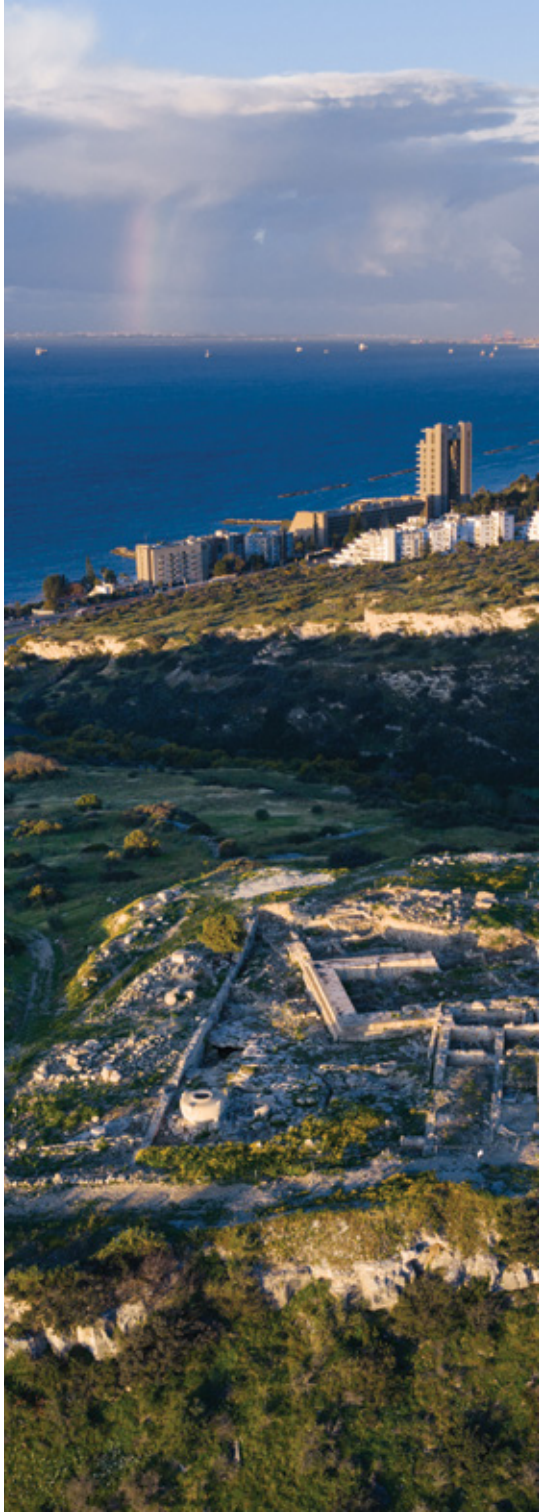

Ένα πρώτο παράδειγμα αυτής της ιδιαιτερότητας είναι ο ιδρυτικός της μύθος. Σε αντίθεση με άλλες κυπριακές πόλεις, όπου η ίδρυση τους αποδίδεται σε ήρωες του ελληνικού κόσμου, εδώ εμφανίζονται δύο μορφές: ο Άμαθος, γιος του βασιλιά Αερία και εγγονός του Ηρακλή, και η Αμαθούσα, μητέρα του Κινύρα, θρυλικού βασιλιά και ιδρυτή της Πάφου.

Ωστόσο, η πόλη δεν περιορίζεται σε δάνεια. Δημιουργεί δικούς της μύθους. Ο μύθος της Αριάδνης είναι χαρακτηριστικός. Όπως μας πληροφορεί ο Παίωνας, Αμαθούσιος συγγραφέας, η Αριάδνη δεν εγκαταλείπεται από τον Θησέα στη Νάξο, αλλά φτάνει έγκυος μαζί του στην Αμαθούντα. Εκεί πεθαίνει στη γέννα και θάβεται σε ένα άλσος αφιερωμένο στη μνήμη της. Ο θάνατός της δεν είναι το τέλος, αλλά μια ιερή μετάβαση: επιστροφή στη μήτρα της φύσης, σαν σπόρος που θάβεται για να γεννηθεί ξανά. Στο σημείο ταφής της καθιερώνονται τελετές: θυσίες, χοροί νέων που μιμούνται τους πόνους του τοκετού, τελετουργίες που δεν εξυμνούν μόνο τη μνήμη αλλά αναδεικνύουν τη γονιμότητα και τη δύναμη της ζωής. Η Αριάδνη γίνεται θεότητα. Ταυτίζεται με την Αφροδίτη και από τη σύνδεση αυτή γεννιέται μια νέα, σύνθετη μορφή: η Αριάδνη-Αφροδίτη. Μια θεά πιο γήινη, πιο μητρική, με χθόνια χαρακτηριστικά της Μητέρας–Γης. Η Αφροδίτη στην Αμαθούντα δεν είναι μόνο θεά του έρωτα και της ομορφιάς, αλλά και της δημιουργίας, της αναγέννησης και της εξαγνιστικής λύτρωσης. Η Αριάδνη, από την άλλη, παραμένει κόρη της βλάστησης, προστάτιδα του φωτός καθώς βοήθησε στη διαφυγή από τον σκοτεινό λαβύρινθο.

Άλλη εκδοχή του μύθου, την οποία μας παραδίδει ο Ίωνας ο Χίος, θέλει την Αριάδνη να γεννά δίδυμα στην Αμαθούντα: τον Στάφυλο και τον Οινοπίωνα, τους ήρωες που εισήγαγαν την αμπελοκαλλιέργεια στην Κύπρο.

Σε αυτή την αφήγηση, η θεά δεν πεθαίνει νέα, αλλά φτάνει σε βαθιά γεράματα και θάβεται με τιμές στο άλσος που φέρει το όνομά της.

Η ιερότητα της Αμαθούντας επιβεβαιώνεται και μέσα από άλλα στοιχεία της μυθολογικής της παράδοσης. Ο ναός της Αφροδίτης και του Άδωνη στην Αμαθούντα φιλοξενούσε, κατά την παράδοση, το περιδέραιο της Αρμονίας, γαμήλιο δώρο της Αφροδίτης προς την κόρη της. Το κόσμημα αυτό χάριζε αιώνια λάμψη, αλλά έφερνε και συμφορές: το περιδέραιο έγινε ιερό κειμήλιο και σύμβολο του επικίνδυνου κάλλους.

Όμως η ιερότητα δεν είναι μόνο δώρο· είναι και ευθύνη. Όπως το περιδέραιο της Αρμονίας λάμπει και πληγώνει, έτσι και η Αφροδίτη μπορεί να ευλογεί και να εκδικείται. Όταν οι κόρες του Προίτου, από την Αμαθούντα, αρνήθηκαν να της αποδώσουν τιμές, η θεά τις τιμώρησε, τις έσπρωξε στην πορνεία και, τελικά, τις μεταμόρφωσε σε πέτρα. Το ίδιο έκανε και με τους Κεραστές, άντρες με κέρατα που θυσίαζαν ξένους στην είσοδο της πόλης, σύμφωνα με τον μύθο.

Τελετουργίες που έχουν σχέση με την λατρεία της Αφροδίτης στην Αμαθούντα

Η λατρεία της Αφροδίτης στην Αμαθούντα ήταν μια λατρεία αρχέγονη, που συνδεόταν με τη ζωή και τον θάνατο, τον έρωτα και τη λύτρωση, τον πόνο και την αναγέννηση. Η θεά δεν περιοριζόταν σε έναν τόπο ή σε μία μόνο μορφή· η παρουσία της απλωνόταν από τα έγκατα της γης ως την κορυφή της ακρόπολης.

Κάθε χρόνο, οι κάτοικοι της Αμαθούντας τελούσαν εορτές προς τιμήν της Αριάδνης, η οποία, σύμφωνα με τον μύθο, έφτασε έγκυος στην πόλη και πέθανε στη γέννα. Με τον θάνατό της, η Αριάδνη γινόταν ένα με τη γη, προσδίδοντας στην Αφροδίτη και έναν χθόνιο χαρακτήρα. Γύρω από αυτή την απώλεια στήθηκε ένα τελετουργικό που εξυμνούσε τη δύναμη της αναγέννησης μέσα από τον θάνατο. Κατά τη διάρκεια αυτών των τελετών, ένας άντρας μεταμφιεσμένος σε γυναίκα προσποιούταν τη γέννα, με κραυγές πόνου και ρυθμικές κινήσεις, υποδηλώνοντας ίσως την υπέρβαση των φυσικών ορίων και την ένωση των αντιθέτων μέσα από τον πόνο της δημιουργίας. Έτσι, η θεά λατρευόταν ως Μεγάλη Μητέρα, φανερώνοντας τη βαθιά επιρροή της Ανατολής στη θρησκευτική πρακτική της Αμαθούντας.

Στο ιερό της Αμαθούντας, τα κολοσσιαία λίθινα αγγεία δεν ήταν διακοσμητικά ή απλώς χρηστικά αντικείμενα, αλλά είχαν τελετουργική χρήση. Η παρουσία τους στον ιερό περίβολο συνδεόταν με τελετές καθαρμού: το νερό τους δεν καθάριζε μόνο το σώμα, αλλά και τις σκιές της ψυχής, προετοιμάζοντας τον πιστό για την επαφή με τη θεότητα. Το νερό λειτουργούσε ως μέσο εξαγνισμού και ανανέωσης, ενώ το ίδιο το αγγείο αποτελούσε το όριο ανάμεσα στο βέβηλο και το ιερό, στο ανθρώπινο και το θεϊκό.

Η λατρεία της Αφροδίτης δεν περιοριζόταν σε έναν μόνο τόπο. Κάποιες τελετές τελούνταν σε σπηλιές, σκοτεινούς και υπόγειους χώρους, όπου τα όρια ανάμεσα στον κόσμο των ζωντανών και των νεκρών γίνονταν ασαφή. Εκεί, η επαφή με τη θεότητα ήταν εσωτερική, μυστική, σχεδόν απαγορευμένη. Άλλες τελετές εστίαζαν στη γονιμότητα.

Άντρες με προσωπεία ταύρου ενσάρκωναν τη δύναμη της ζωής και της αναπαραγωγής, μετατρέποντας τον χώρο του ιερού σε σκηνή ιερής αναπαράστασης. Κατά τους ετήσιους εορτασμούς προς τιμήν της Αφροδίτης και του Άδωνη, τελούνταν επικήδειοι θρήνοι, πράξεις μνήμης και προσμονής, πένθους και αναγέννησης, που αφηγούνταν τον αέναο κύκλο της ζωής.

Στην Ελληνιστική εποχή (312-58 π.Χ.), η λατρεία της Αφροδίτης εμπλουτίστηκε με νέα πρόσωπα και σύμβολα. Η Αρσινόη, αδελφή και σύζυγος του Πτολεμαίου Β', λατρευόταν μαζί με τη θεά, συνδέοντας τη βασιλική εξουσία με τη γονιμότητα. Στην εορτή της Καρπώσεως, που καθοριζόταν με διάταγμα, προσφερόταν καθημερινή θυσία για την ευφορία της γης και την υγεία των πολιτών. Ο ηγέτορας, θρησκευτικός και πολιτικός ηγέτης, ένωνε τα δύο επίπεδα εξουσίας στο πρόσωπό του, υπογραμμίζοντας τη σημασία του τελετουργικού στη ζωή της πόλης.

Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο (58 π.Χ.-395 μ.Χ.), εκτός από την Αφροδίτη, λατρεύονταν ο Μπες, η Αθώρ, ο Ύψιστος Θεός, ο Σέραπις, ο Ζευς Μελίχιος, η Ήρα, οι Διόσκουροι, ο Έρως και ο Άττης.

Κίτιον – Ιεροί χώροι, Κίτιον-Καθαρή

Πολύ πριν αναπτυχθεί η σύγχρονη Λάρνακα, στην ίδια γη χτυπούσε, για περισσότερο από οκτώ αιώνες, η καρδιά μιας από τις αρχαιότερες πόλεις της Κύπρου, του Κιτίου. Γύρω στο 1300 π.Χ., στην τοποθεσία Καθαρή, σε ένα ήπιο ύψωμα, ιδρύθηκε ένα ιερό συγκρότημα αφιερωμένο στη Μεγάλη θεά του νησιού. Δύο ναοί πλαισίωναν έναν υπαίθριο χώρο, έναν ιερό κήπο, ανοιχτό στον ουρανό· ίσως για να υποδέχεται την ίδια τη θεά.

Έναν αιώνα αργότερα, και ενώ η Ανατολική Μεσόγειος συγκλονίζεται από κρίσεις, μετακινήσεις πληθυσμών, καταρρεύσεις πολιτισμών, το Κίτιον αναγεννιέται. Το παλιό τείχος ανοικοδομείται, το ιερό επεκτείνεται και πέντε νέοι ναοί ανεγείρονται. Δίπλα τους λειτουργούν εργαστήρια μεταλλοτεχνίας και υφαντουργίας, ένδειξη πως η λατρεία και η παραγωγή συνυπάρχουν. Η Μεγάλη θεά του Κιτίου, δεν κατοικεί μόνο στον ουρανό· ζει στη φλόγα των καμινιών, στη μεταμόρφωση της ύλης, στην πράξη της δημιουργίας. Ως προστάτιδα του χαλκού, ενός από τα πιο περιζήτητα αγαθά της εποχής, ενσαρκώνει την ευημερία της πόλης.

Το Κίτιον ήταν ένας από τους σημαντικότερους εξαγωγικούς κόμβους χαλκού. Για να φτάσει όμως το πολύτιμο αυτό μέταλλο στις αγορές της Ανατολής και της Μεσογείου, έπρεπε να διασχίσει τη θάλασσα. Η θάλασσα ήταν ο μόνος δρόμος που συνέδεε το νησί με τον έξω κόσμο και μέσω του εμπορίου το Κίτιον διασφάλιζε την επιβίωση και την ακμή του. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ναυσιπλοΐα αποκτά ιερή σημασία. Τα θαλάσσια ταξίδια ήταν επικίνδυνα, και κάθε επιτυχής αναχώρηση ή επιστροφή θεωρούνταν ένδειξη θεϊκής εύνοιας. Άγκυρες τοποθετημένες ως αναθήματα και πλοία σκαλισμένα στην πέτρα καταγράφουν τη σχέση των ανθρώπων με τη θάλασσα.

Ο χώρος εγκαταλείπεται γύρω στο 1000 π.Χ., όμως η μνήμη της ιερότητας του τόπου δεν χάνεται. Απόδειξη πως στα τέλη του 9ου αι. π.Χ., όταν οι Φοίνικες φτάνουν στην Κύπρο, ιδρύουν ξανά την πόλη στον ίδιο τόπο. Ξαναχτίζουν τον ναό και τον αφιερώνουν στη δική τους θεά, την Αστάρτη.

Μυθολογία: Η Μεγάλη θεά και ο Χαλκός, η Αφροδίτη και ο Ήφαιστος

Η γεωγραφική θέση της Κύπρου, ως σταυροδρόμι πολιτισμών, επηρέασε καθοριστικά τη λατρεία της. Από πολύ νωρίς, η Μεγάλη θεά απέκτησε στοιχεία από τη θρησκευτική παράδοση της Ανατολής.

Η σύνδεση της θεάς με τη γη επεκτάθηκε και στη μεταλλουργία. Στο Κίτιον, από τον 13ο αι. π.Χ., ιδρύθηκαν ιερά πλάι σε μεταλλουργικά εργαστήρια. Η Μεγάλη θεά λατρεύτηκε και ως προστάτιδα του χαλκού – του μετάλλου που έβγαλε την Κύπρο από την απομόνωση και την ανέδειξε σε εμπορικό κόμβο διεθνούς σημασίας. Ένα χαρακτηριστικό τεκμήριο αυτής της σχέσης είναι **ένα μπρούτζινο ειδώλιο του 12ου αι. π.Χ., που φυλάσσεται στο μουσείο Ashmolean** της Οξφόρδης: απεικονίζει γυμνή θεά πάνω σε τάλαντο χαλκού – ένα ισχυρό σύμβολο της ταύτισής της με την ύλη και την παραγωγική δύναμη του νησιού.

Ο χαλκός δεν ήταν απλώς ένα εξαγώγιμο αγαθό· έγινε το κατεξοχήν σύμβολο της Κύπρου. Συνδέθηκε με το ίδιο το όνομα του νησιού και διαδόθηκε σε ολόκληρη την Ευρώπη: cupro, cobre, copper, cuivre, Kupfer – όλα ετυμολογικά ίχνη που ανάγονται στην «Κύπρο».

Καθώς η θρησκευτική παράδοση του νησιού εξελισσόταν, η μορφή της Μεγάλης θεάς προσαρμοζόταν στα νέα ιστορικά συμφραζόμενα. Στα τέλη του 9ου αι. π.Χ., οι Φοίνικες εγκαταστάθηκαν στο Κίτιο και αναβίωσαν

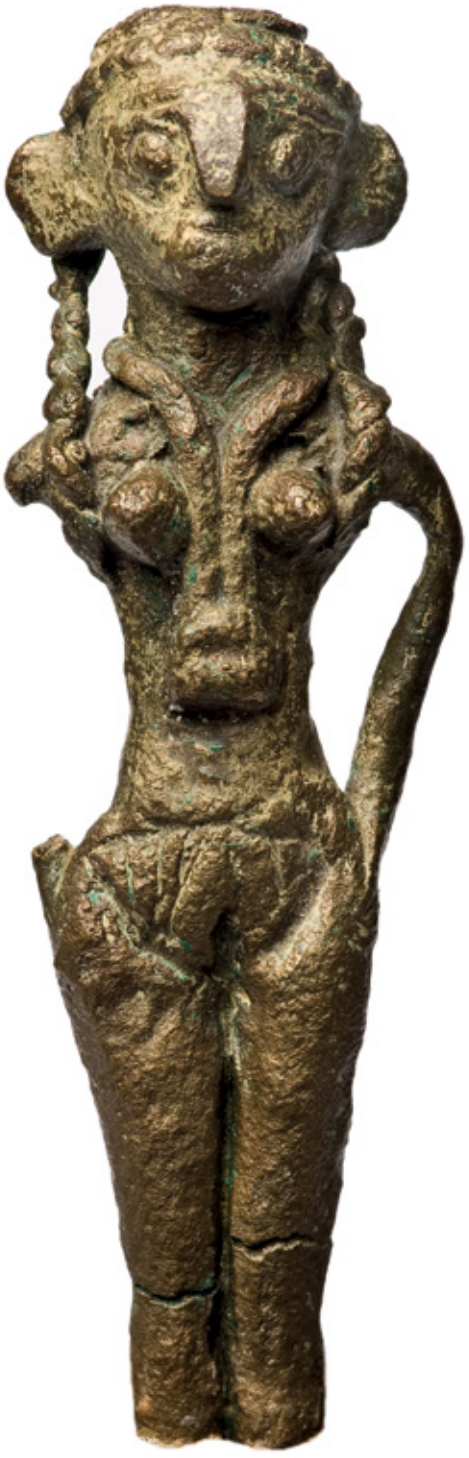

τα παλαιά ιερά αφιερώνοντάς τα στην Αστάρτη, τη μεγάλη θεά του φοινικικού κόσμου. Μέσα από αυτή τη μεταμόρφωση, η Μεγάλη θεά δεν εξαφανίζεται· επιβιώνει, ενσωματωμένη σε νέα θρησκευτικά πλαίσια, χωρίς να χάσει τη σύνδεσή της με τη ζωή τη φύση και τη γονιμότητα.

Στον ελληνικό κόσμο, η θεά αναγνωρίστηκε ως Αφροδίτη. Η σύνδεσή της με τη δημιουργία και τη μεταλλουργία διασώζεται στους μύθους: μέσω του Κινύρα, μυθικού βασιλιά και εραστή της, ιερέα της Παλαίπαφου και εφευρέτη των μεταλλουργικών εργαλείων, αλλά και μέσω του ολύμπιου συζύγου της, του Ηφαίστου, θεού των μετάλλων.

Η Μεγάλη θεά, η Αστάρτη και η Αφροδίτη στο Κίτιον

Γύρω στο 1300 π.Χ, στην τοποθεσία Καθαρή, σε ένα ήπιο ύψωμα, γεννιέται ένα ιερό συγκρότημα αφιερωμένο στη Μεγάλη θεά της Κύπρου. Δύο ναοί αγκαλιάζουν έναν ιερό κήπο, ανοιχτό στον ουρανό· έτοιμος να υποδεχτεί την ίδια τη θεά.

Έναν αιώνα αργότερα, ενώ η Μεσόγειος κλονίζεται από κρίσεις, το Κίτιον αναγεννιέται. Πέντε νέοι ναοί υψώνονται, κι ανάμεσά τους εργαστήρια υφαντουργίας και χυτήρια. Σκωρίες χαλκού διάσπαρτες στο χώρο του ιερού μαρτυρούν ότι η λατρεία δεν διαχωρίζεται από την παραγωγή. Εκεί όπου ο χαλκός λιώνει και παίρνει μορφή, εκεί στέκει κι η θεά, προστάτιδα της δημιουργίας. Η λάμψη του μετάλλου και το μυστήριο της γέννησης γίνονται ένα.

Γύρω στο 1000 π.Χ., το ιερό σιγεί. Οι στοές αδειάζουν, τα καμίνια παγώνουν. Η σιωπή μοιάζει οριστική. Μα είναι απλώς ένα διάλειμμα. Τον 9ο αι. π.Χ., μια νέα δύναμη καταφθάνει: οι Φοίνικες. Το Κίτιον πλημμυρίζει με το άρωμα της Ανατολής και μεταμορφώνεται. Πάνω στα ίδια ιερά θεμέλια, οι Φοίνικες υψώνουν έναν νέο ναό, αφιερωμένο στη δική τους θεά, την Αστάρτη. Η Αστάρτη, που προέρχεται από τη Μεσοποταμία, είναι θεά του έρωτα, της γονιμότητας, της μουσικής και της ζωής. Ταυτίστηκε με την Ιστάρ και αργότερα με την αιγυπτιακή Αθώρ, θεά της αγάπης, της μουσικής και της χαράς.

Η Αστάρτη δεν διαφέρει πολύ από την Κυπρία Αφροδίτη. Και οι δύο θεότητες ενσαρκώνουν τη δημιουργική και αναπαραγωγική δύναμη της φύσης και συνδέονται με τον έρωτα, τον πόλεμο, την εξουσία και τον θάνατο.

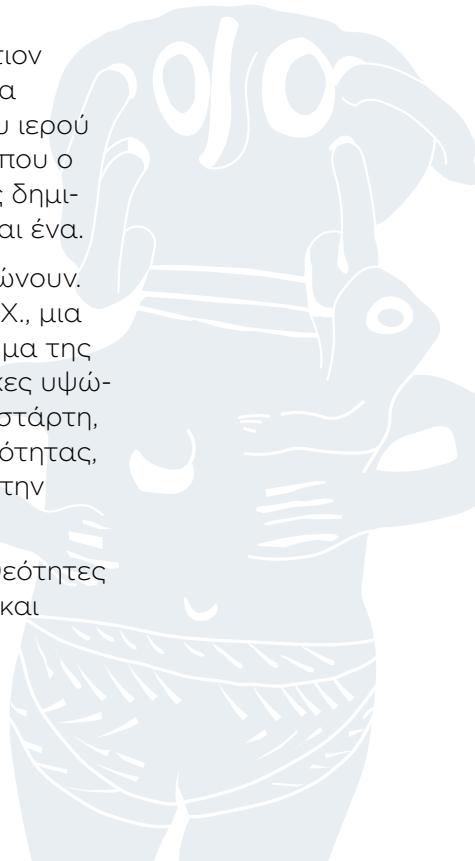

Τελετουργίες στους ναούς του Κιτίου

Μέσα από τα ευρήματα των ανασκαφών, οι τελετές που λάμβαναν χώρα στους ναούς της περιοχής Κίτιον-Καθαρή ξεδιπλώνονται μπροστά μας με ζωντάνια αλλά διατηρώντας το μυστήριο.

Στις ανοιχτές αυλές των ναών, βωμοί για θυσίες και τράπεζες προσφορών αποκαλύπτουν τη διαρκή προσπάθεια των ανθρώπων να επικοινωνήσουν με το θείο. Στα δάπεδα των ναών, κρανία βοδιών (βουκράνια) και άλλων ζώων, κάποτε επεξεργασμένα ώστε να φοριούνται ως προσωπεία, μεταμόρφωναν τους συμμετέχοντες σε ζωντανά σύμβολα γονιμότητας. Ανθρωπόμορφες και ζωόμορφες μάσκες, με έντονα χαρακτηριστικά και κέρατα, φαίνεται πως έδιναν μορφή στο αόρατο, επιτρέποντας στους θνητούς να αγγίξουν το άυλο και να γίνουν, έστω για λίγο, μέρος του μυστηρίου.

Η χρήση μασκών στο Κίτιον, αλλά και σε άλλα μεγάλα αστικά κέντρα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού (1650-1050 π.Χ.) και της Κυπρο-Γεωμετρικής (1050-750 π.Χ.) περιόδου, έχει ερμηνευτεί από αρχαιολόγους ως ένδειξη τελετών μύησης, μετάβασης ή κοινωνικής συνοχής. Οι μάσκες, σε αυτό το πλαίσιο, λειτουργούσαν ενδεχομένως ως ορατά σύμβολα δύναμης και προστασίας. Η πρόσβαση στη χρήση τους ίσως περιοριζόταν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ή θρησκευτικές ομάδες, γεγονός που θα τους προσέδιδε ακόμη μεγαλύτερη συμβολική αξία. Η εύρεσή τους σε τάφους και ιερά υποδηλώνει ότι λειτουργούσαν όχι μόνο ως αποτροπαϊκά αντικείμενα, αλλά και ως μέσα κοινωνικής και πολιτικής νομιμοποίησης.

Η σύνδεση του ιερού με μεταλλουργικά εργαστήρια στην ίδια περιοχή ενισχύει την υπόθεση ότι οι τελετουργίες περιλάμβαναν και στοιχεία τεχνικής γνώσης. Στις περιπτώσεις αυτές, η χρήση της μάσκας μπορεί να προσέδιδε μυστικότητα ή ιερότητα σε αυτές τις εξειδικευμένες ομάδες.

Προχωρώντας βαθύτερα στον ιερό χώρο, στο άδυτο όπου είχαν πρόσβαση μόνο οι εκλεκτοί, εντοπίστηκαν αντικείμενα που παραπέμπουν σε πρακτικές μεταβολής της συνείδησης: μία καπνοσύριγγα από ελεφαντόδοντο και διάτρητα αγγεία, πιθανότατα για κάπνισμα ή καύση οπίου. Η χρήση οπίου, που επιβεβαιώνεται από αρχαιοβοτανικές και χημικές αναλύσεις, φαίνεται πως συνδεόταν με μαντικές πρακτικές. Ένα ελεφαντοστέινο σκήπτρο διακοσμημένο με την κωδία (κάψα) της παπαρούνας αποτελεί χαρακτηριστικό τεκμήριο αυτής της πρακτικής. Το σκήπτρο πιθανόν υποδήλωνε κύρος, γνώση και πρόσβαση σε τελετουργικές εμπειρίες.

Η κατανάλωση οπίου φαίνεται πως περιοριζόταν σε συγκεκριμένα άτομα, όπως ιερείς ή μάντεις, με σκοπό την επίτευξη «οριακής κατάστασης» κατάλληλης για σπλαχνοσκοπία ή ονειρομαντεία, πρακτικές που επεδίωκαν τη διάγνωση της βούλησης των θεών μέσω του σώματος και του νου.

Ένα μοναδικό εύρημα, ένα ενεπίγραφο χάλκινο νεφρό, λειτουργεί ως άμεσο τεκμήριο της πρακτικής της σπλαχνοσκοπίας, δηλαδή της ανάγνωσης των σπλάχνων των ζώων που θυσιάζονταν. Παιχνίδια, αστράγαλοι και σκαλισμένες ωμοπλάτες που βρέθηκαν σε ναούς ενισχύουν την ερμηνεία ότι οι μαντικές τελετουργίες αποτελούσαν βασικό στοιχείο της λατρευτικής ζωής.

Κίτιον - Η αρχαία πόλη κάτω από τη Λάρνακα

Ο αρχαιολογικός χώρος του Κιτίου περιλαμβάνει δύο κύριες τοποθεσίες, την Καθαρή και την Παμπούλα, οι οποίες αποκαλύπτουν διαφορετικές όψεις της δημόσιας, θρησκευτικής και ναυτικής ζωής της πόλης.

Στην Παμπούλα, δίπλα στο φοινικικό λιμάνι, ήρθε στο φως το 1845 η στήλη του Ασσύριου βασιλιά Σαργώνα

Β΄ (707 π.Χ.), η οποία επιβεβαιώνει τη θέση της Κύπρου στον γεωπολιτικό χάρτη της εποχής. Πάνω σε αυτή τη λίθινη στήλη αποκαλύπτεται ότι τα κυπριακά βασίλεια ήταν υποτελή στην Ασσυριακή Αυτοκρατορία. Στην ίδια περιοχή βρέθηκαν αγγεία με ίχνη πορφύρας, της περίφημης βασιλικής βαφής με το έντονο μωβ χρώμα, που παράγεται από όστρακα (Hexaplex trunculus).

Η ύπαρξη τέτοιων εργαστηρίων ήδη από το τέλος του 12ου αι. π.Χ. φανερώνει μια κοινωνία οργανωμένη, τεχνολογικά καταρτισμένη, και ικανή να παράγει και να εξάγει προϊόντα πολυτελείας για διεθνείς αγορές, την ώρα που άλλοι πολιτισμοί κατέρρεαν.

Από τον 9ο αι. π.Χ. και εξής, το Κίτιον γνώρισε σημαντική και σταδιακή αστική ανάπτυξη, η οποία συνδέεται με την άφιξη των Φοινίκων. Τότε ιδρύεται το πρώτο ιερό της πόλης, πιθανότατα αφιερωμένο στην Αστάρτη. Το ιερό επεκτάθηκε σταδιακά και απέκτησε πολυπλοκότητα: εξέδρες, δεξαμενές, νέα κτίσματα και μία μεγάλη αίθουσα για τελετουργικά συμπόσια. Οι αποθέτες με ειδώλια και λίθινα αγάλματα μαρτυρούν τη μακρόχρονη λατρεία και την αφοσίωση των κατοίκων σε μια γυναικεία θεότητα. Από τον 6ο αι. π.Χ., εμφανίζεται η λατρεία του Μελκάρτ, του φοινικικού ήρωα-θεού, που ταυτίστηκε με τον Ηρακλή. Το ιερό αποκτά διπλή ταυτότητα: θηλυκή και αρσενική, ανατολική και ελληνική.

Η Παμπούλα δεν ήταν μόνο τόπος πνευματικής ζωής, αλλά και ναυτικός σταθμός. Το 1987, αρχαιολόγοι αποκάλυψαν έξι νεώρια, πέτρινες ράμπες με στέγαστρα, όπου ανελκύονταν και φυλάσσονταν πολεμικά πλοία, πιθανόν τριήρεις. Οι εγκαταστάσεις αυτές, 400 μέτρα από τη σημερινή ακτή, είναι από τις καλύτερα διατηρημένες της Ανατολικής Μεσογείου και αποκαλύπτουν την τόσο την τεχνογνωσία όσο και την οργανωμένη αμυντική ισχύ του Κιτίου.

Τελετουργίες στο Ιερό της Αστάρτης στο Κίτιον – Παμπούλα

Στον ιερό χώρο της Παμπούλας, στη σημερινή Λάρνακα, οι κάτοικοι του αρχαίου Κιτίου λάτρευαν μια γυναικεία θεότητα: την Αστάρτη. Η λατρεία της θεάς, που συνδύαζε στοιχεία γονιμότητας και πολεμικής δύναμης, ξεκίνησε τον 9ο αι. π.Χ. και εξελίχθηκε σε μία από τις σημαντικότερες λατρείες της εποχής.

Το ιερό της θεάς αρχικά ακολούθησε με μια απλή αρχιτεκτονική: περιελάβανε έναν κεντρικό δωμάτιο, λίθινο βωμό και μια μεγάλη ανοιχτή αυλή, όπου τελούνταν οι περισσότερες τελετές. Με το πέρασμα των αιώνων, το ιερό επεκτάθηκε εντυπωσιακά. Τον 5ο και 4ο αι. π.Χ. η ιερή περιοχή μεταμορφώθηκε σε ένα πολυσύνθετο συγκρότημα με εξέδρες, νέα λατρευτικά κτίσματα, δεξαμενές νερού και μια τεράστια αίθουσα, πιθανόν για συμπόσια – τελετουργικά γεύματα που συνδύαζαν τη λατρεία με την κοινότητα. Το νερό είχε συμβολική σημασία: δεν χρησίμευε μόνο για καθαριότητα, αλλά και για τελετές κάθαρσης και ευχές για γονιμότητα.

Ένα από τα πιο εντυπωσιακά ευρήματα του ιερού είναι οι λεγόμενες αθωρικές στήλες: πέτρινα και πήλινα στοιχεία που απεικονίζουν κεφαλές θεάς με μακριά, κυματιστά μαλλιά και αυστηρή έκφραση. Αυτές οι μορφές παραπέμπουν στην αιγυπτιακή θεά Αθώρ, προστάτιδα του έρωτα, της μουσικής και της μητρότητας. Στη φοινικική Κύπρο, η τοπική θεά Αστάρτη, ήδη ισχυρή μορφή της ανατολικής λατρείας, ταυτίστηκε με την Αθώρ και τελικά με την Αφροδίτη. Η Αφροδίτη της Κύπρου είναι ένα σύμπλεγμα πολιτισμών και λατρειών.

Οι τελετουργίες στο ιερό ήταν πολύπλευρες. Οι πιστοί έψαλλαν ιερούς ύμνους, προσέφεραν γλυκίσματα και δώρα, και συμμετείχαν σε μαντικά τελετουργικά ή σε

τελετουργικό κόψιμο μαλλιών, μια πράξη αφιέρωσης ή μετάβασης. Από τα πολλά λυχνάρια και αγγεία που βρέθηκαν, φαίνεται πως πραγματοποιούνταν ιερά συμπόσια: γεύματα προς τιμήν της θεάς και ίσως και του Μελκάρτ, ενός φοινικικού ήρωα-θεού που ταυτίστηκε με τον Ηρακλή.

Οι επιγραφές και τα πολυάριθμα τελετουργικά σκεύη δείχνουν ότι το ιερό δεν ήταν μόνο χώρος ατομικής λατρείας και προσευχής, αλλά και συλλογικών τελετών και συμποσίων, με ενεργή συμμετοχή της κοινότητας.

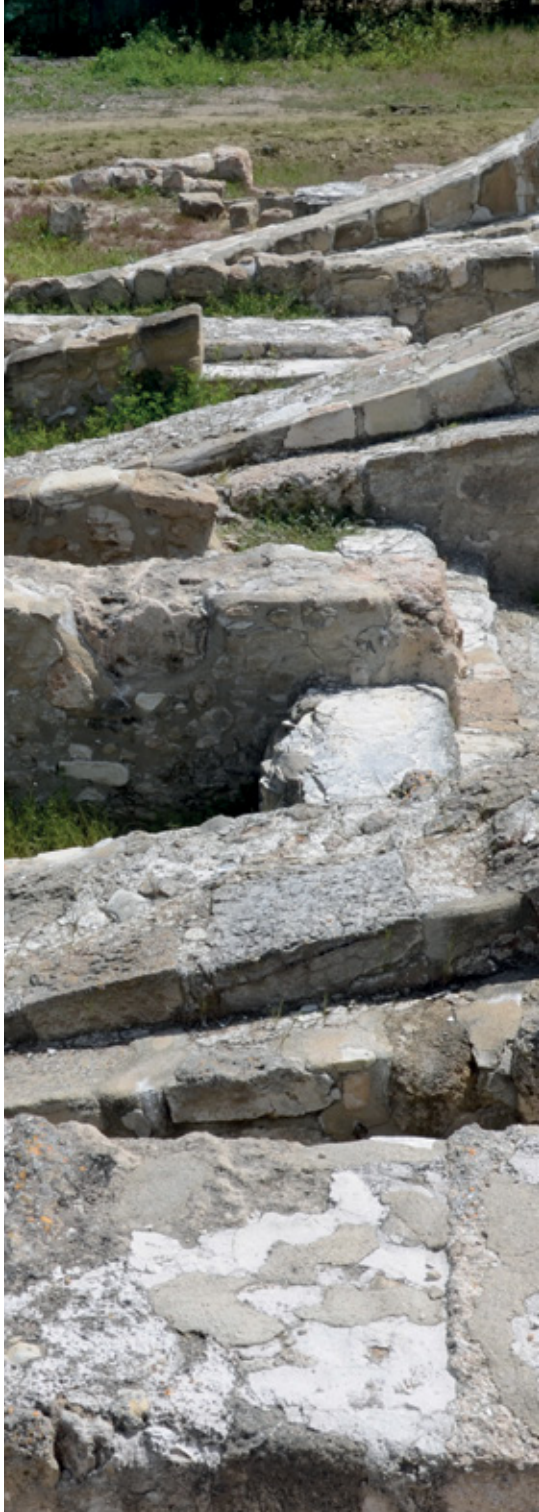

Αλυκή της Λάρνακας

Ο υδροβιότοπος της Αλυκής Λάρνακας μεταμορφώνεται με τις εποχές. Τον χειμώνα πλημμυρίζει και γίνεται καταφύγιο για χιλιάδες φλαμίνγκο που καταφθάνουν για να τραφούν με τις Artemia salina, τις μικροσκοπικές γαρίδες που ευδοκιμούν στα αλμυρά νερά της λίμνης και χαρίζουν στα πουλιά το χαρακτηριστικό τους χρώμα. Το καλοκαίρι, όταν ο ήλιος εξατμίζει το νερό, οι Artemia salina εγκλωβίζονται σε κρυστάλλους άλατος, έτοιμες να ξαναζωντανέψουν με τις πρώτες βροχές. Ως ζώνη Natura 2000 και Ramsar, η Αλυκή συνδυάζει μοναδική βιοποικιλότητα με ένα φυσικό εργοστάσιο άλατος που λειτουργεί αδιάκοπα εδώ και χιλιετίες, διδάσκοντας στην πράξη ότι κάθε τέλος προμηνύει μια νέα αρχή.

Στη βόρεια όχθη υψωνόταν κάποτε υπαίθριο ιερό. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως κυρίως πήλινες ένθρονες θεές μαρτυρώντας μια λατρεία που ξεκίνησε στην 1η χιλιετία π.Χ. και κράτησε μέχρι τη Ρωμαϊκή εποχή (58 π.Χ.-395 μ.Χ.).

Η θεότητα του χώρου ταυτίζεται αρχικά με την Αστάρτη-Αφροδίτη, αλλά από τον 5ο αι. π.Χ. και εξής εντάσσεται στον ελληνικό πάνθεο ως Άρτεμις με το επίθετο «Παραλία» είτε γιατί φύλαγε τα παράκτια περάσματα είτε, όπως πιστεύουν κάποιοι, επειδή στεκόταν «παρά το άλας», υποδηλώνοντας τον άμεσο δεσμό της θεάς με τον κύκλο πλήρωσης και αποστράγγισης της λίμνης και την οικονομική αξία του άλατος για το Κίτιον.

Μήκος Διαδρομής: 4 χλμ.

Διάρκεια: 1 ώρα

Βαθμός Δυσκολίας: 1 (εύκολη)

Ιερή Παλαίπαφος (Κούκλια)

Σ' ένα ανοιχτό ύψωμα δίπλα από το χωριό Κούκλια βρίσκεται η Παλαίπαφος. Το ιερό της θεάς, ένα υπαίθριο μνημείο χωρίς όμοιό του, ιδρύθηκε γύρω στο 1200 π.Χ. και παρέμεινε ενεργό έως τα τέλη του 4ου αι. μ.Χ., διαφυλάσσοντας τη λατρεία της θεάς για δεκαέξι αιώνες. Στο επίκεντρο, ήταν ένας ανεικονικός λίθος -ο βαίτυλος- λατρευτικό σύμβολο της θεότητας, προτού αποκτήσει μορφή και όνομα στο πρόσωπό της Αφροδίτης. Για τους Πάφιους, ήταν η Wanassa-η Άνασσα, η Κυρία.

Η Πάφος δεν ήταν μονάχα τόπος λατρείας. Ήταν το πολιτικό κέντρο ενός βασιλείου, και ο βασιλιάς της ήταν και αρχιερέας της θεάς. Κοσμική και ιερή εξουσία συγχωνεύτηκαν σ' ένα πρόσωπο, σ' έναν τόπο, κάτω από την προστασία της θεάς. Με την ίδρυση της Νέας Πάφου τον 4ο αι. π.Χ. το διοικητικό κέντρο μετατοπίστηκε. Η αρχαία πόλη μετονομάστηκε σε Παλαίπαφος επισφραγίζοντας τη μετάβαση σε μια νέα εποχή, όπου το παλιό επικύρωνε την ιερή συνέχεια και τη νομιμότητα της εξουσίας.

Ακόμη και όταν ο Πτολεμαίος Α΄ Σωτήρ κατήργησε όλα τα κυπριακά βασίλεια, γύρω στο 294 π.Χ., η Παλαίπαφος έγινε το πρώτο παγκύπριο θρησκευτικό κέντρο του ενωμένου πλέον νησιού. Έγινε η έδρα του Κοινού των Κυπρίων, του θεσμού που εξέφραζε την πολιτιστική και πολιτική ενότητα του τόπου.

Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο (58 π.Χ.-395 μ.Χ.) η φήμη του ιερού εξαπλώνεται. Ο Ρωμαίος ιστορικός Τάκιτος αναφέρει ότι οι Κύπριοι διαβεβαίωσαν τη Σύγκλητο πως το ιερό της Παλαίπαφου ήταν παλαιότερο από κάθε άλλο στην Κύπρο. Παρά την ίδρυση ενός νέου ιερού στα βόρεια του προϊστορικού τεμένους, στα τέλη του 1ου ή στις αρχές του 2ου αι. μ.Χ. το Κοινό των Κυπρίων εξέδιδε χάλκινα νομίσματα με παράσταση του ιερού της Αφροδίτης, καθιστώντας το τέμενος σύμβολο παγκύπριας ταυτότητας.

Ούτε η εξάπλωση του Χριστιανισμού, ούτε οι μεταγενέστερες επεμβάσεις των Λουζινιανών και των Οθωμανών κατάφεραν να σβήσουν τη μνήμη της θεάς. Στον ίδιο ιερό τόπο, κατά την περίοδο των Λουζινιανών, οικοδομήθηκε τον 13ο αι. η εκκλησία της Παναγίας Οδηγήτριας ή Καθολικής. Κι όμως, αιώνες αργότερα, τον 19ο αι., η λαϊκή φαντασία την αποκάλεσε «Αφροδίτισσα», μια εύγλωττη μαρτυρία της άρρηκτης συνέχειας και της επίμονης παρουσίας της θεάς στη συλλογική συνείδηση.

Η Παλαίπαφος δεν είναι απλώς ένας αρχαιολογικός χώρος. Είναι Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Γιατί και άλλοι τόποι τίμησαν την Αφροδίτη, μα η Πάφος τη γέννησε.

Από τη Μεγάλη θεά στην Παφία Αφροδίτη

Η Πάφος δεν γέννησε μόνο μια θεά· γέννησε μια μνήμη. Πολύ πριν ο Όμηρος την βαφτίσει «Αφροδίτη», ο κόσμος της Πάφου είχε ήδη στραφεί στη γυναικεία φύση ως πηγή ζωής, γονιμότητας και δημιουργίας.

Η αρχαιότερη απεικόνιση γυναικείας μορφής στην Πάφο, ανάγεται στην Ακεραμική Νεολιθική (10η - 6η χιλιετία π.Χ.), με ένα αποσπασματικό ειδώλιο από την Κρήτου Μαρόττου. Παρότι πρόκειται για μεμονωμένο εύρημα, ίσως αποτελεί έναν μοναχικό προάγγελο των όσων θα ακολουθούσαν.

Κατά τη Χαλκολιθική εποχή (3900-2500 π.Χ.), νέοι οικισμοί ξεφυτρώνουν στις κοιλάδες των ποταμών Κούρη, Κλαρίου και Διάριζου, κοντά στα κοιτάσματα πικρόλιθου, από τον οποίο λαξεύονται τα χαρακτηριστικά σταυρόσχημα ειδώλια. Μαζί με τα ειδώλια από πηλό, στην πλειοψηφία τους, απεικονίζουν γυναίκες έτοιμες να γεννήσουν -σώματα καθισμένα, λεκάνες ανοιχτές, στήθη διογκωμένα- αναδεικνύοντας τη γυναίκα ως ζωοδόχο δύναμη.

Στην Πρώιμη και Μέση εποχή του Χαλκού (2500-1650 π.Χ.) κυριαρχούν τα σανιδόσχημα ειδώλια. Παρά τη γεωμετρική τους λιτότητα, ο δημιουργός επιδιώκει να ξεπεράσει τα όρια της μορφής: πολλές από τις μορφές κρατούν παιδιά στην αγκαλιά τους, μια πράξη τρυφερή, σχεδόν διαχρονική. Αν και δεν υπάρχουν ακόμη ναοί, η ιδέα της Μεγάλης θεάς έχει ήδη ριζώσει, και θα ανθίσει στην περίοδο που ακολουθεί.

Στην Ύστερη εποχή του Χαλκού (1650-1050 π.Χ.), γύρω στο 1200 π.Χ., ιδρύεται το ιερό της Παλαίπαφου, ένας μνημειώδης τόπος, όπου για πρώτη φορά η κοινότητα συσπειρώνεται γύρω από έναν ενιαίο άξονα πίστης.

Πλάι στα χάλκινα ειδώλια, αναδύεται ένας ολόκληρος κόσμος από πηλό: μορφές εύθραυστες, αλλά γεμάτες συμβολισμό, ξεπηδούν από τάφους, οικισμούς και ιερά. Δύο τύποι κυριαρχούν, ειδώλια με έντονα θηλυκά χαρακτηριστικά και παιδί στην αγκαλιά, και η πτηνόμορφη μορφή με ράμφος και μεγάλα ενώτια (σκουλαρίκια). Δεν είναι απλώς εικόνες· είναι φορείς πίστης. Ίσως θεές, ίσως ιέρειες, ίσως γυναίκες της κοινότητας που γίνονται μέρος του ιερού.

Στον 8ο αιώνα π.Χ., η θεά αποκτά όνομα: Αφροδίτη, κατά τον Όμηρο. Όμως για αιώνες στην Πάφο την αποκαλούσαν απλώς «Θεά», «Παφία», «Γολγία» ή «Άνασσα». Κι όταν ο κόσμος της έδωσε νέο όνομα, εκείνη παρέμεινε πιστή στο πρώτο της σώμα: τον βαίτυλο, έναν κωνικό λίθο, στημένο στο κέντρο του ιερού.

Κατά την Ελληνιστική εποχή (312-58 π.Χ.), το ιερό της Παλαίπαφου αποκτά νέο ρόλο: γίνεται επίσημο ιερατικό κέντρο της πτολεμαϊκής δυναστείας. Οι Πτολεμαίοι αναγνωρίζουν τη μεγάλη σημασία της θεάς για την Κύπρο, όχι μόνο ως προστάτιδα της γονιμότητας και της φύσης, αλλά και ως σύμβολο πολιτικής ισχύος, θαλάσσιας κυριαρχίας και θεϊκής νομιμοποίησης της εξουσίας. Η λατρεία της Αφροδίτης αγκαλιάζει νέες μορφές· συνδέεται με την Ίσιδα, τον Σέραπη, τους Διόσκουρους και κυρίως με την Αρσινόη Β΄ Φιλάδελφο, της οποίας η θεϊκή ταύτιση με την Αφροδίτη και την Ίσιδα υπηρετεί τον ιδεολογικό και οικονομικό σχεδιασμό των Πτολεμαίων. Επί Πτολεμαίων η Κύπρος είναι πολιτικά ενοποιημένη· και στο κέντρο αυτής της ενότητας στέκει η Παλαίπαφος. Το ιερό της θεάς δεν είναι πια απλώς τόπος λατρείας· γίνεται θρησκευτικό ορόσημο εξουσίας. Πλήθος επιγραφών αφιερώνονται στους Πτολεμαίους και στους αξιωματούχους τους.

Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο (58 π.Χ.-395 μ.Χ.), η Παλαίπαφος αποκτά εξέχουσα θέση στο ιδεολογικό τοπίο της αυτοκρατορίας. Ο Ιούλιος Καίσαρας προβάλλει την Αφροδίτη ως πρόγονό του. Ο Τίτος αναζητά τον χρησμό της. Ο βαίτυλος, το παλαιότατο σύμβολο της θεάς, αποκτά νέο κύρος, αποτυπώνεται σε νομίσματα και κοσμήματα, και δηλώνει την Πάφο ως γενέτειρα, λίκνο και σύμβολο ενότητας. Το *Κοινόν Κυπρίων* συνεχίζει να οργανώνει τη λατρεία της Αφροδίτης και του αυτοκράτορα σε ολόκληρη την Κύπρο, διατηρώντας την πολιτιστική και θεσμική συνέχεια από την ελληνιστική εποχή. Τα νομίσματα της Νέας Πάφου απεικονίζουν άλλοτε το ιερό της θεάς, άλλοτε τον Δία της Σαλαμίνας, ή και τα δύο, ως εικόνες δύναμης και ταυτότητας.

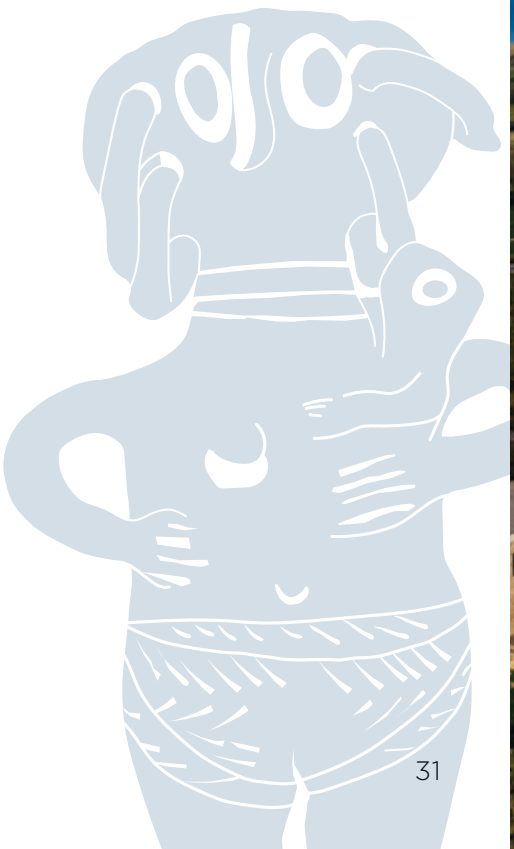

Τελετουργίες που συνδέονται με τη λατρεία της Αφροδίτης στην Πάφο

Στην Πάφο, και ιδιαίτερα στο ιερό της Παλαίπαφου, οι τελετουργίες προς τιμήν της Αφροδίτης εξελίσσονταν μέσα στους αιώνες. Το ιερατείο της Παλαίπαφου είχε αυστηρή ιεραρχία. Επικεφαλής ήταν ο Αρχιερέας, ο ίδιος ο βασιλιάς. Οι ιερείς κατάγονταν από το γένος των Κινυραδών, απογόνων του μυθικού Κινύρα, ενώ οι μάντεις, υπό την καθοδήγηση του Μαντιάρχη, ίσως ανήκαν στους Ταμιράδες. Καρδιά του τελετουργικού ήταν ο ιερός γάμος του βασιλιά με την ιέρεια: μια συμβολική ένωση που επικύρωνε τη βασιλική εξουσία και ανανέωνε τη γονιμότητα της γης.

Στο κέντρο του ιερού δεν υπήρχε άγαλμα, αλλά ο βαίτυλος – ένας απλός κωνικός λίθος, που αλειφόταν με λάδι στις μεγάλες γιορτές. Το ιερό ήταν υπαίθριο, περιβαλλόμενο από στοές και μεγαλιθικούς τοίχους. Σύμφωνα με την παράδοση, τον βωμό δεν τον άγγιζε ποτέ βροχή ή αίμα· μόνο άνθη, λιβάνι και αρωματικά φυτά. Η Αφροδίτη ως θεά της ζωής, αποστρεφόταν τη βία και τον θάνατο.

Οι θυσίες ζώων ήταν εικονικές: τα ζώα ήταν ειδώλια από πηλό. Αντί για σφαγές, οι πιστοί πρόσφεραν μέλι, σιτηρά, κρασί, μυρωδικά και περιστέρια. Ο καπνός που ανέβαινε από τους βωμούς γινόταν γλώσσα επικοινωνίας με το θείο, οι μάντεις διάβαζαν οιωνούς από τη φλόγα και τον καπνό.

Κάθε άνοιξη, όταν ο Αυγερινός φαινόταν στον ουρανό, ξεκινούσε μεγάλη πομπή από το λιμάνι της Νέας Πάφου προς την Παλαίπαφο. Πιστοί με φλόγες και στεφάνια περπατούσαν στους ιερούς δρόμους, συνοδευόμενοι από μουσική, τραγούδια και αυλούς. Όταν έφταναν, άρχιζαν οι τελετές: καύση βοτάνων, σπονδές με μέλι, τελετουργικές μαντείες, καθαρτήριες θαλασσινές ιεροπραξίες.

Οι προσκυνητές πρόσφεραν έναν οβολό και έπαιρναν ως ενθύμιο έναν πήλινο φαλλό και έναν σβόλο αλάτι, το πρώτο ως σύμβολο γονιμότητας, το δεύτερο ως υπενθύμιση της θαλάσσιας γέννησης της θεάς. Όσο για την υποτιθέμενη «ιερή πορνεία» που μνημονεύει ο Ηρόδοτος, δεν τεκμηριώνεται αρχαιολογικά και πιθανώς αντανακλά παρανόηση ανατολικών εθίμων.

Οι εορτές διαρκούσαν μέχρι τη νύχτα και περιλάμβαναν παννυχίδες, μουσικούς και ποιητικούς αγώνες, αρματοδρομίες, συμπόσια και βακχικούς χορούς.
Οι γυναίκες έπλεναν το άγαλμα της θεάς στη θάλασσα και στη συνέχεια πλένονταν και οι ίδιες στα νερά της, πριν συμμετάσχουν στις ολονυκτίες.

Κατά την Ελληνιστική περίοδο (312-58 π.Χ.), η λατρεία προσαρμόστηκε στις νέες δυναστικές συνθήκες.
Η βασίλισσα Αρσινόη Β΄ λατρεύτηκε ως Αφροδίτη, ενώ το ισχυρό ιερατείο και το *Κοινόν Κυπρίων*, ανέλαβαν την οργάνωση των εορτών. Στα νομίσματα της εποχής αποτυπώνονται το ιερό της Παφίας και το άγαλμα του Σαλαμίνιου Δία, σύμβολα θρησκευτικής και πολιτικής συνύπαρξης.

Ακόμη και στους Ρωμαϊκούς χρόνους (58 π.Χ.-395 μ.Χ.), οι τελετουργίες της Πάφου διατηρήθηκαν ζωντανές.
Ο Ιούλιος Καίσαρας δήλωνε απόγονος της θεάς, ενώ ο μελλοντικός αυτοκράτορας Τίτος ήρθε στο ιερό για να λάβει χρησμό πριν την εκστρατεία του.

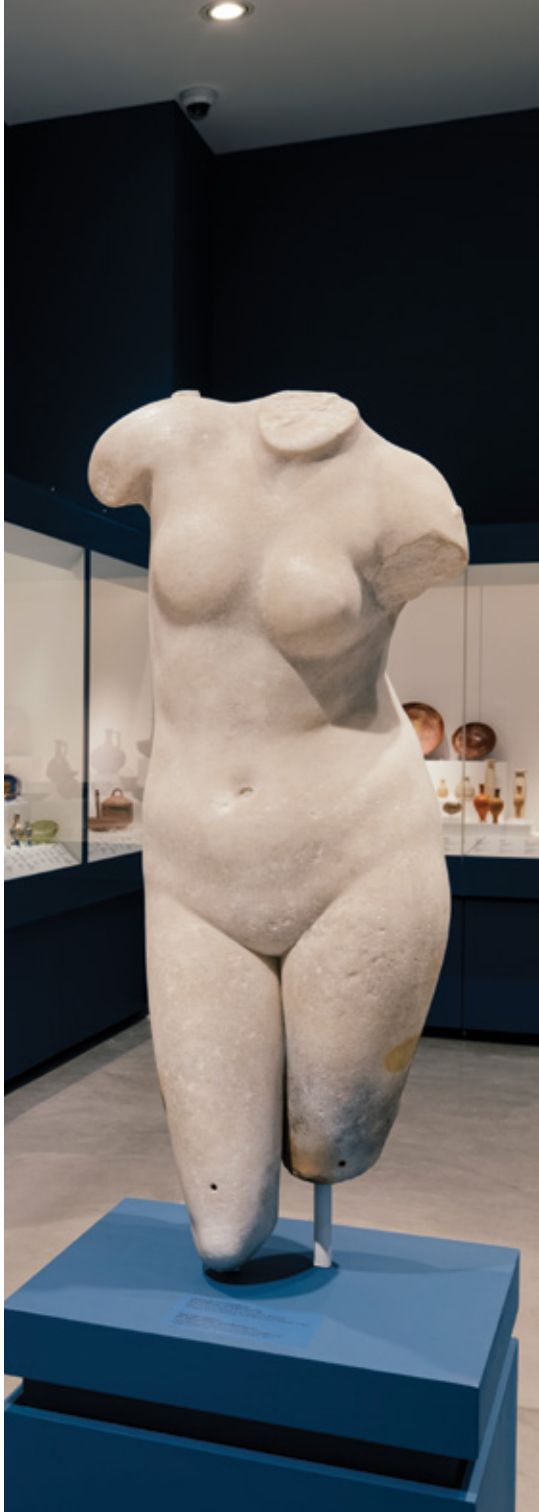

Άλλοι Αρχαιολογικοί Χώροι και Περιοχές που Σχετίζονται με την Αφροδίτη

Γεροσκήπου, Πάφος

Κρυμμένη μέσα στην ετυμολογία του τοπωνυμίου όπως την καταγράφει ο αρχαίος γεωγράφος Στράβων (τέλη 1ου αι. π.Χ.-αρχές 1ου αι. μ.Χ.) αναδύεται η θεά της Κύπρου. Ο Στράβων μας παραδίδει το αρχαίο της όνομα: Ιεροκηπίς, δηλαδή Ιερός Κήπος.

Οι ιεροί κήποι ήταν ανέκαθεν συνυφασμένοι με την λατρεία της Αφροδίτης και συνδέονταν, όπως και η ίδια, με την αναγεννητική δύναμη της φύσης, τη γονιμότητα. Ο Στράβων τοποθετεί τον Ιερό Κήπο εκεί που η Παλαίπαφος (σημερινά Κούκλια) συναντά τη Νέα Πάφο, ανάμεσα στην ιερή πόλη και το νέο διοικητικό κέντρο, μόλις μια ανάσα από τη θάλασσα, όπως ακριβώς και η σύγχρονη Γεροσκήπου.

Ο Ιερός Κήπος, λόγω της απόστασής του από το μεγάλο ιερό της θεάς στην Παλαίπαφο, δύσκολα θα μπορούσε να αποτελεί μέρος του. Κατά τη διάρκεια της ετήσιας γιορτής προς τιμήν της Αφροδίτης, η τελετουργική πομπή των προσκυνητών ξεκινώντας από τη Νέα Πάφο με προορισμό το ιερό της Παλαίπαφου διέσχιζε τον Ιερό Κήπο. Η διαδρομή ζωντάνευε από τις πομπές προσκυνητών, ήχους από ψαλμωδίες, αρώματα από θυμίαμα και χρώματα από άνθη.

Ο χρόνος δεν κατάφερε να σβήσει την ανάμνηση του Ιερού Κήπου. Ο Στέφανος Ντε Λουζινιάν (15ος αι. μ.Χ.), λόγιος ιστορικός, αναφέρεται σε αυτόν ως τόπο «απαράμιλλης ομορφιάς» και πρότυπο για τη δημιουργία άλλων κήπων. Σύμφωνα με τον ίδιο την Ελληνιστική (312-58 π.Χ.) και Ρωμαϊκή εποχή (58 π.Χ.-395 μ.Χ.) άνθρωποι από όλα τα μέρη της γης συνέρρεαν στην περιοχή για να λάβουν από τη θεά και τις Νύμφες της τον καρπό της αγάπης.

Από τους βραχώδεις λόφους βόρεια της Γεροσκήπου, το νερό της Κάτω Βρύσης κυλάει εδώ και αιώνες, διασχίζοντας υπόγειες σήραγγες για να ξεδιψάσει ανθρώπους, ζώα και χώμα. Οι γυναίκες της περιοχής έπλεναν τα ρούχα τους στις λεκάνες της πηγής, με την αίσθηση ότι η ίδια η φύση καθαγιάζει το έργο τους. Το Λουτρό της Αφροδίτης βρισκόταν στην Κάτω Βρύση, όπου το νερό ανάβλυζε και πότιζε τον Ιερό Κήπο της θεάς.

Πολυάριθμα γυναικεία ειδώλια, φτιαγμένα από πηλό, της Αρχαϊκής εποχής (750-475 π.Χ.) έχουν εντοπιστεί στην τοποθεσία Γεροσκήπου-Μονάγρι.

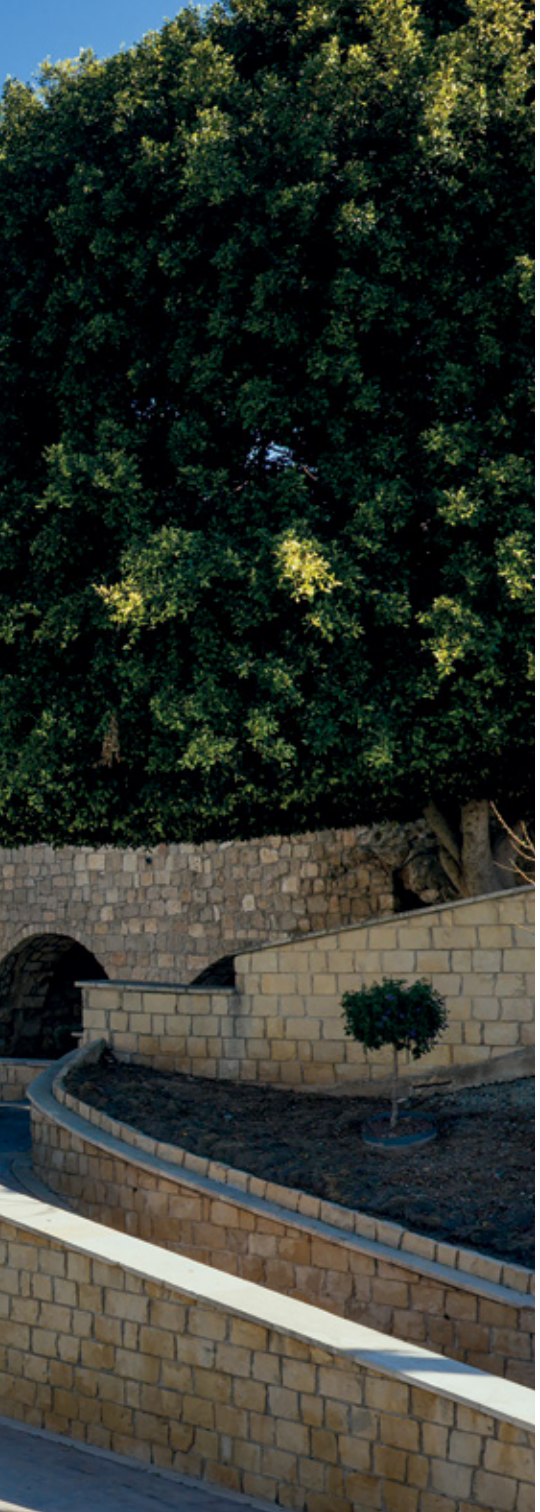

Ίσως επρόκειτο για ένα από τα κέντρα παραγωγής αναθημάτων στην περιοχή γύρω από την Παλαίπαφο.

Και δεν είναι μόνο η Γεροσκήπου. Ολόκληρη η γύρω περιοχή μοιάζει διαποτισμένη από τη θεϊκή της αύρα. Ο Στράβων αναφέρει τη Ζεφυρία άκρα, το ακρωτήριο νότια του χωριού Μανδριά, όπου ανακαλύφθηκαν τα κατάλοιπα ενός ιερού, που χρονολογείται από στην Κλασική (475-312 π.Χ.), Ελληνιστική και Ρωμαϊκή περίοδο. Λίγο βορειότερα, ανάμεσα στη Ζεφυρία άκρα και την Ιεροκηπία, ο ίδιος αναφέρει και την Αρσινόη, μια άλλη αρχαία τοποθεσία. Εκεί βρίσκονταν ένα ιερό και ένα ιερό άλσος, ίσως ναός ανάμεσα σε δέντρα, ίσως καταφύγιο ψυχών και προσευχών. Αυτοί οι τόποι ίσως σχημάτιζαν σταθμούς κατά μήκος της Ιεράς Οδού, της διαδρομής που ένωνε τη Νέα Πάφο με την Παλαίπαφο.

Η Αφροδίτη στη Νέα Πάφο

Γύρω στο 320 π.Χ., Νικοκλής, βασιλιάς της Πάφου και αρχιερέας της «Άνασσας», της γυναικείας θεότητας που προστάτευε την περιοχή για χιλιετίες πήρε μια τολμηρή απόφαση: να δημιουργήσει μια καινούρια πρωτεύουσα. Δεν μπορούσε βέβαια να φανταστεί πως, μέσα σε λίγες δεκαετίες, τα κυπριακά βασίλεια θα καταργούνταν οριστικά, ούτε ότι το ίδιο του το παλάτι θα τυλιγόταν στις φλόγες, σφραγίζοντας με στάχτη το τέλος της δυναστείας του.

Όμως το έργο του, η Νέα Πάφος και η λατρεία της θεάς, δεν θα χάνονταν. Με τον διπλό ρόλο του βασιλιά και του αρχιερέα της Άνασσας, φύλακα της μητρότητας και της γονιμότητας, ο Νικοκλής ίδρυσε έναν ναό αφιερωμένο στην Αφροδίτη. Αν και το ιερό δεν έχει ακόμη εντοπιστεί, το θραύσμα επιτύμβιας στήλης (ταφόπλακας) του «Τιμάρχου, ιερέα της Άνασσας» και τα αφιερώματα που βρέθηκαν στη νοτιοανατολική πλαγιά του λόφου Φάμπρικα μαρτυρούν την ιερότητα του τόπου.

Από εκεί, η Αφροδίτη, με την ιδιότητα της «Ακραίας», θεότητας των υψωμάτων, επόπτευε την πόλη και τη θάλασσα, θυμίζοντας την αρχαία της ιδιότητα ως προστάτιδα του βασιλείου και του βασιλιά, των ναυτικών και των θαλασσινών ταξιδιών.

Η λατρεία της θεάς κατέκλυσε σύντομα κάθε πτυχή της ζωής της Νέας Πάφου, από ναούς και δημόσια κτίρια, έως ιδιωτικές κατοικίες. Το όνομά της αποτυπωνόταν σε επιγραφές, η μορφή της σε νομίσματα, ειδώλια, αγάλματα και γλυπτά. Η Αφροδίτη ήταν παντού: στη θρησκεία, στη διοίκηση, στην τέχνη.

Όταν η Κύπρος πέρασε στα χέρια των Πτολεμαίων, η θεά απέκτησε νέες μορφές. Η θεοποιημένη βασίλισσα Αρσινόη Β΄, σύζυγος και αδελφή του Πτολεμαίου Β΄, εντάχθηκε στη λατρεία της Αφροδίτης. Το *Κοινό των Κυπρίων* ιδρύθηκε για την προώθηση της δυναστικής λατρείας. Έτσι, η Αφροδίτη μετατράπηκε σε σύμβολο πολιτικής ενότητας και νομιμοποίησης της εξουσίας της νέας δυναστείας.

Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο (58 π.Χ.-395 μ.Χ.), η Νέα Πάφος αναγνωρίστηκε επίσημα ως «ίερὰ μητρόπολις των πόλεων της Κύπρου», και εξελίχθηκε σε διοικητικό και καλλιτεχνικό κέντρο γεμάτο επαύλεις με ψηφιδωτά, αγάλματα και ιδιωτικά ιερά. Στην Οικία του Θησέα βρέθηκε άγαλμα της ένοπλης Αφροδίτης- μια μορφή που αποκαλύπτει τις λιγότερο γνωστές, πολεμικές πτυχές της θεάς. Σε μερικές παραστάσεις, κρατά καθρέφτη και φορά στροφείο (πέπλο), σημάδια εσωτερικής γνώσης και τελετουργικής δύναμης. Αρκετοί μελετητές τη συνδέουν με την Ιστάρ, τη θεά της Ανατολής, που συνδέεται με τον πόλεμο με τον έρωτα.

Τον 4ο αι. μ.Χ., υψώνονται στη Νέα Πάφο οι πρώτες χριστιανικές βασιλικές, επιβλητικές, με περίτεχνα ψηφιδωτά. Οι παλαιοί ναοί σωπαίνουν. Οι σεισμοί του 380-400 μ.Χ. και η μεταφορά της πρωτεύουσας στη

Σαλαμίνα-Κωνσταντία επισφραγίζουν το τέλος των δημόσιων ιερών. Όμως η Αφροδίτη δεν εξαφανίστηκε. Δεν χάθηκε απότομα. Από τους λόφους κατέβηκε στα υπόγεια. Στην Έπαυλη του Θησέα διατηρήθηκαν ιδιωτικά ιερά και μυστικοί χώροι λατρείας. Εκεί, ανάμεσα σε είδωλα της Ίσιδας, της Δήμητρας και της ένοπλης Αφροδίτης, η παλαιά πίστη επέζησε για λίγο ακόμα – όχι πια δημόσια, αλλά μέσα στον οικιακό, σχεδόν μυστικό, κόσμο.

Η λατρεία της Κύπριδας δεν διακόπηκε βίαια· μεταμορφώθηκε, διαχέοντας στοιχεία και μορφές σε νέες παραδόσεις. Η θεά συνέχισε να κατοικεί σε πρόσωπα οικεία, σε μορφές προστατευτικές, σε γυναικείες φιγούρες που συνέχισαν να εμπνέουν πίστη, φροντίδα και θαυμασμό. Και μέσα από αυτές επιβίωσε, όχι ως θεότητα, αλλά ως μνήμη.

Ο χαλκολιθικός οικισμός της Λέμπας (τοποθεσία Λάκκοι), Πάφος

Πάνω στο φυσικό ύψωμα που χωρίζει τους ποταμούς Κοτζιά και Ταϊσή γεννήθηκε ένας από τους σπουδαιότερους οικισμούς της Χαλκολιθικής εποχής στην Κύπρο, στη θέση Λάκκοι. Η ιστορία του οικισμού ξετυλίγεται ανάμεσα στο 3300 και το 2500 π.Χ. όπως μαρτυρούν τα αρχαιολογικά ευρήματα.

Οι κάτοικοι ζούσαν σε μικρές κοινότητες, μέσα σε κυκλικές κατοικίες από λίθο και πηλό, με διαμέτρους που έφταναν τα 9 μέτρα. Πολλές από αυτές διαιρούνταν σε εσωτερικά διαμερίσματα, ενώ μικρότερες δομές εξυπηρετούσαν ως εργαστήρια ή αποθήκες. Τα αρχαιολογικά ευρήματα από τη Λέμπα αποκαλύπτουν πολύτιμες πληροφορίες για την καθημερινή ζωή των κατοίκων. Η επιβίωσή τους βασιζόταν στη γεωργία, την κτηνοτροφία, το κυνήγι και την αλιεία. Ανάμεσα στα ευρήματα συγκαταλέγονται πήλινα αγγεία, πέτρινα και οστέινα εργαλεία, πλεκτά καλάθια, υφαντά υφάσματα και αντικείμενα από κέρατα ελαφιού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα μικρά χάλκινα αντικείμενα, τα οποία αποδεικνύουν πως οι πρώτες γνώσεις μεταλλουργίας είχαν ήδη αρχίσει να διαμορφώνονται.

Ανάμεσα στα πρακτικά αντικείμενα της καθημερινής ζωής, ξεχωρίζουν και ευρήματα που μας μεταφέρουν στον κόσμο των πεποιθήσεων, της ιδεολογίας, της πίστης και της τελετουργίας. Στο εσωτερικό των σπιτιών αλλά και σε τάφους, κυρίως νηπίων, βρέθηκαν πολυάριθμα γυναικεία ειδώλια από πηλό, πικρόλιθο και ασβεστόλιθο. Αυτά τα μικρά έργα τέχνης δεν φαίνεται

να είναι απλώς διακοσμητικά: κουβαλούν εντός τους νοήματα γύρω από τη γονιμότητα, τη γέννηση και τον κύκλο της ζωής.

Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στα ευρήματα αυτά κατέχει το περίφημο ειδώλιο γνωστό ως «Η Κυρά της Λέμπας». Ύψους 36 εκατοστών, φτιαγμένη από ασβεστόλιθο, αναπαριστά μια γυμνή, έγκυο γυναίκα με διογκωμένη κοιλιά, κοντούς και τεντωμένους βραχίονες και επιμηκυμένο λαιμό με φαλλικά χαρακτηριστικά, που στηρίζει το κεφάλι της. Το ειδώλιο βρέθηκε μέσα σε κυκλική κατοικία, στο σημείο όπου το δάπεδο με επικάλυψη πηλού συναντούσε το «επίσημο» τμήμα του χώρου.

Η παρουσία αυτού του επιβλητικού ειδωλίου εντάσσεται σε ένα ευρύτερο σύνολο ευρημάτων που σχετίζονται με τη γυναικεία μορφή και τη γονιμότητα. Γύρω στο 3000 π.Χ., στην περιοχή της Πάφου (Λέμπα, Κισσόνεργα, Σουσκιού) φαίνεται πως αναπτύσσεται μια συστηματική λατρεία με επίκεντρο τη γυναικεία γονιμότητα. Ειδώλια από διάφορα υλικά, σε μεγέθη που κυμαίνονται από 2 έως 40 εκατοστά, απεικονίζουν γυναικείες μορφές κατά τον τοκετό, συχνά σε σταυρόσχημη στάση. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει ένα πήλινο ειδώλιο γυναίκας που γεννά και ένα ομοίωμα οικίας ή ιερού, που πιθανόν σχετιζόταν με τον τοκετό. Και τα δύο εκτίθενται σήμερα στο Κυπριακό Μουσείο στη Λευκωσία.

Ιδάλιον, Λευκωσία

Το Ιδάλιον αναδύθηκε σε μια εύφορη πεδιάδα της Κύπρου, στις όχθες του ποταμού Γιαλιά. Στην περιοχή εμφανίζονται ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας ήδη από την 7η χιλιετία π.Χ. Από τον 18ο έως τον 11ο αι. π.Χ., διάφοροι οικισμοί της περιοχής ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις με γειτονικές περιοχές της Μεσογείου, γνωρίζοντας

σταδιακή ακμή. Η ίδρυση του βασιλείου του Ιδαλίου αποτέλεσε το αποκορύφωμα αυτής της πορείας. Το βασίλειο εμφανίζεται για πρώτη φορά σε ασσυριακές πηγές του 7ου αιώνα π.Χ. και άνθισε μέχρι τα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ., οπότε κατακτήθηκε από το φοινικικό Κίτιον.

Όπως συμβαίνει συχνά σε ισχυρά αστικά κέντρα της εποχής, η πολιτική και οικονομική τους άνοδος συνοδεύτηκε από την ανάδειξη σημαντικών λατρευτικών μορφών, οι οποίες προσέδιδαν νομιμοποίηση και κύρος στην εξουσία. Ανάμεσά τους, εξέχουσα θέση κατείχε η μεγάλη θεά της Κύπρου, η Αφροδίτη. Οι βασιλείς των πόλεων-κρατών φρόντιζαν να συνδέουν την εξουσία τους με τη λατρεία της, αναγνωρίζοντας στη θεϊκή εύνοιά της, πηγή δύναμης και πολιτικής σταθερότητας.

Αναζητώντας τα ίχνη της θεάς στο Ιδάλιον, όλα οδηγούν στη θέση Μούττη του Αρβύλη. Εκεί συγκεντρώνονται αρχαιολογικά, εικονογραφικά και επιγραφικά τεκμήρια που υποδηλώνουν τη μακραίωνη και εξελισσόμενη παρουσία μιας γυναικείας θεότητας. Οι ανασκαφές στα τέλη του 19ου αιώνα έφεραν στο φως περισσότερα από πεντακόσια αναθήματα: πήλινα και λίθινα ειδώλια, μεταλλικά αντικείμενα, αγγεία και λύχνους. Το ιερό, αν και δεν σώζεται σήμερα, αποτυπώθηκε σε σχέδια σαν ένας οργανωμένος λατρευτικός χώρος με ανοιχτή αυλή, περιβαλλόμενη από περίβολο, και βοηθητικούς χώρους που εξυπηρετούσαν τελετουργικές ανάγκες.

Η εικονογραφική ποικιλία των αναθημάτων εντυπωσιάζει και αντανακλά τόσο την τοπική καλλιτεχνική παραγωγή όσο και τις πολιτισμικές επιρροές από άλλα κυπριακά βασίλεια. Ξεχωρίζουν οι μεγάλες γυναικείες μορφές από πηλό ή λίθο, τοποθετημένες συχνά απευθείας πάνω στον βράχο, καθώς και τα ειδώλια του τύπου της κουροτρόφου, γυναικείες μορφές που κρατούν βρέφη στην

αγκαλιά ή στα γόνατά τους. Άλλες μορφές παρουσιάζονται ένθρονες ή φέρουν φυτικά διαδήματα (καλάθους), ενώ δεν απουσιάζουν και οι χαρακτηριστικές παραστάσεις της Αστάρτης, με τις γυναίκες να αγγίζουν ή να στηρίζουν το στήθος τους.

Η παρουσία ζώων, όπως ίππων, και πτηνών καθώς και αντικειμένων με φυτικά μοτίβα, εμπλουτίζει τη λατρευτική εικόνα και υποδηλώνει μια σύνθεση διαφορετικών πολιτισμικών ρευμάτων. Σε διάφορα σημεία του ιερού, τα ειδώλια βρέθηκαν ενσωματωμένα σε δάπεδα ή σε στρώματα που σχετίζονται με ταφικές πρακτικές, στοιχείο που μαρτυρεί τελετουργίες αφιέρωσης, ανανέωσης ή εγκατάλειψης. Μέσα από αυτές τις πρακτικές αναδεικνύεται η βαθιά, προσωπική και διαχρονική σχέση των ανθρώπων με τη θεότητα που λατρευόταν στον χώρο.

Με βάση τα αρχαιολογικά ευρήματα, η λατρεία στο Ιδάλιον φαίνεται να ξεκινά ήδη από τον 7ο αιώνα π.Χ. και να συνεχίζεται απρόσκοπτα στην Ελληνιστική (312-58 π.Χ.) και Ρωμαϊκή εποχή (58 π.Χ.-395 μ.Χ.). Αν και η θεότητα δεν κατονομάζεται πάντοτε ρητά, η μορφολογία των αναθημάτων, τα επιγραφικά τεκμήρια και η εικονογραφία συγκλίνουν στην ταύτισή της με την Αφροδίτη.

Κατά την Ελληνιστική περίοδο, το Ιδάλιον διατηρεί τον ρόλο του ως διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο. Στα μέσα του 3ου αιώνα π.Χ., μαρτυρείται η ίδρυση ενός Αρσινοείου, ναού αφιερωμένου στην Αρσινόη Β΄. Σύμφωνα με τις επιγραφικές και αρχαιολογικές ενδείξεις, δεν επρόκειτο για αυτόνομο ιερό, αλλά για ναό ή λατρευτικό χώρο ενταγμένο στο ήδη υπάρχον τέμενος του Απόλλωνα/Ρεσέφ ή του Άδωνη. Η πρακτική αυτή δεν είναι μοναδική στο Ιδάλιον, εντοπίζεται και σε άλλες κυπριακές πόλεις, και φανερώνει την πολιτική στόχευση των Πτολεμαίων να ενσωματώσουν τη δυναστική

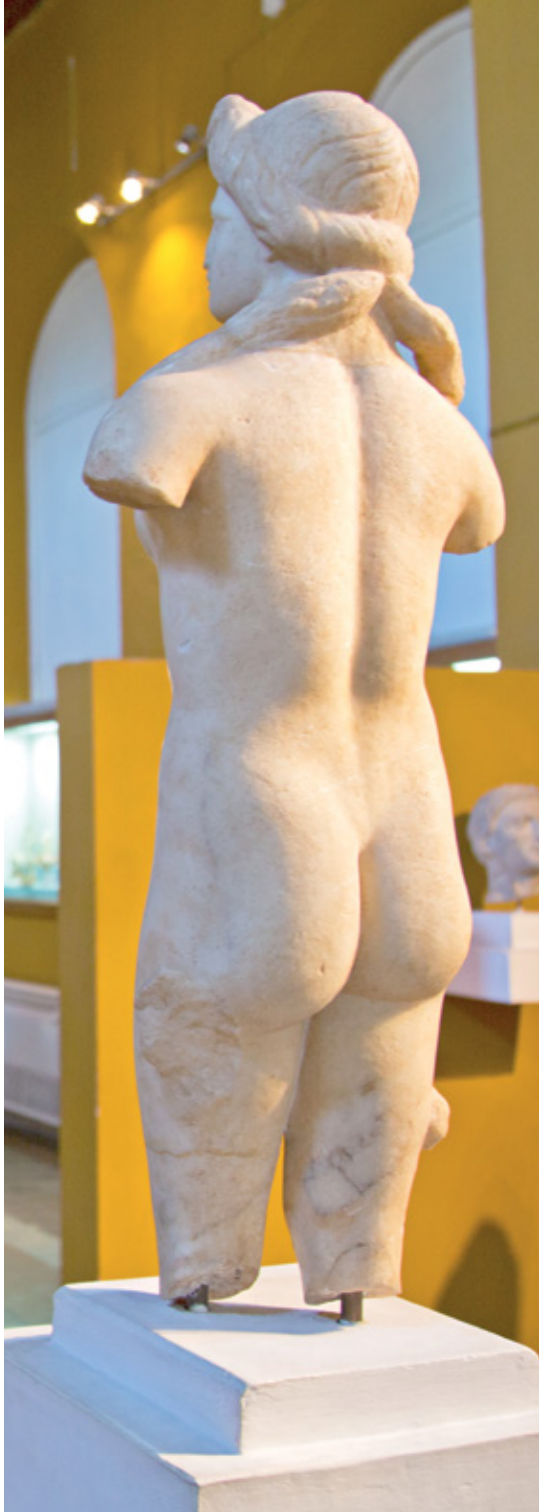

λατρεία στο θρησκευτικό τοπίο της Κύπρου. Η ενσωμάτωση αυτή δεν έγινε με επιβολή αλλά με όρους τοπικής αποδοχής και συνύπαρξης. Η Αρσινόη λατρεύτηκε παράλληλα με παραδοσιακές θεότητες, όπως ο Απόλλων/Ρεσέφ, που συχνά εμφανίζονται στις επιγραφές ως «σύνναοι θεοί», θεότητες που συλλειτουργούν στον ίδιο ιερό χώρο. Η πρακτική αυτή λειτουργούσε ως μηχανισμός πολιτισμικής νομιμοποίησης της πτολεμαϊκής εξουσίας, επιτρέποντας στους ντόπιους πληθυσμούς να διατηρήσουν τις θρησκευτικές τους ταυτότητες, ενώ παράλληλα ενίσχυε τον δεσμό τους με τη νέα ηγεμονία.

Η Αφροδίτη στη Λήδρα, Λευκωσία

Η Λήδρα, προκάτοχος της σημερινής Λευκωσίας, υπήρξε μία από τις αρχαίες πόλεις-βασίλεια της Κύπρου. Αν και στερημένη από θαλάσσια πρόσβαση και μεταλλευτικό πλούτο, η γεωμορφολογία της, με εύφορες εκτάσεις και τον ποταμό Πεδιαίο, τη μετέτρεψε σε γεωργοκτηνοτροφικό πυρήνα. Κατοικήθηκε ήδη από την Ύστερη Χαλκολιθική περίοδο (2500-2000 π.Χ.), όπως αποδεικνύεται από κατάλοιπα κυκλικής οικίας, και συνέχισε αδιάκοπα μέχρι τους νεότερους χρόνους.

Συστηματικές ανασκαφές στον λόφο της ΠΑΣΥΔΥ (λόφο του Αγίου Γεωργίου στο κέντρο της Λευκωσίας) από το 1996 έως το 2010 αποκάλυψαν διαδοχικές φάσεις κατοίκησης: από την Κυπρογεωμετρική (1050-750 π.Χ.) και Κυπροαρχαϊκή (750-475 π.Χ.) περίοδο, έως την Κυπροκλασική (475-312 π.Χ.) και ιδιαίτερα την Ελληνιστική εποχή (312-58 π.Χ.), κατά την οποία η πόλη φαίνεται να ευημερεί.

Κατά την περίοδο αυτή, εντοπίζονται εργαστήρια κοροπλαστικής με μήτρες για ειδώλια, αγαλματίδια από ασβεστόλιθο, και ένα ιερό που λειτουργούσε αδιάλειπτα από την Αρχαϊκή περίοδο. Η συνέχιση της λατρείας υπό Πτολεμαϊκή διοίκηση υποδηλώνει όχι μόνο τη βαθιά ριζωμένη πνευματικότητα των κατοίκων, αλλά και την προσαρμογή των λατρευτικών θεσμών στις ιστορικές συγκυρίες. Η ύπαρξη ελαιοτριβείου και υδατοδεξαμενής ενισχύει τη σύνδεση του ιερού με την τοπική παραγωγή.

Η Αφροδίτη τιμήθηκε στη Λήδρα με το προσωνύμιο «Παφία», φέρνοντας μαζί της το πολιτισμικό βάρος της Παλαίπαφου και την αίγλη της επίσημης λατρείας. Μια επιγραφή του 4ου αι. π.Χ., χαραγμένη σε λίθινη βάση αγάλματος, μνημονεύει την αφιέρωση στο τέμενος της Παφίας και αναφέρει τον

Νικοκλή, τελευταίο βασιλιά της Πάφου και απόγονο του Κινύρα. Το επίγραμμα αυτό τεκμηριώνει την παρουσία παφιακής λατρείας στην ενδοχώρα και υποδηλώνει μια θρησκευτική, ίσως και πολιτική, σύνδεση ανάμεσα στη Λήδρα και τη δυτική ακτή.

Η λατρεία της Αφροδίτης στη Λήδρα, ωστόσο, εντάσσεται σε ένα βαθύτερο θρησκειολογικό υπόστρωμα. Πήλινα γυναικεία ειδώλια της ύστερης εποχής του Χαλκού (1650-1050 π.Χ.) και της πρώιμης εποχής του Σιδήρου αποδίδονται στη λεγόμενη μεγάλη θεά. Η σταδιακή της ταύτιση με την ελληνική Αφροδίτη φανερώνει την ανθεκτικότητα και προσαρμοστικότητα των τοπικών παραδόσεων στο πέρασμα των αιώνων.

Η Αφροδίτη στη Ταμασσό, Λευκωσία

Στους πρόποδες του Τροόδους, εκεί όπου η γη κρύβει στα σπλάχνα της τον χαλκό, βρίσκεται η Ταμασσός, μια πόλη όπου η θεά δεν περπατά πλάι στα κύματα, αλλά μέσα στη φλόγα των καμινιών και στη σκόνη των μεταλλείων.

Ο Όμηρος γνώριζε την πόλη αυτή. Την ονόμασε «Τεμέση» και την περιέγραψε ως τόπο πλούσιο σε χαλκό: «ες Τεμέσην μετά χαλκόν». Στην ίδια περιοχή, ήδη από την Ύστερη Χαλκοκρατία (1650-1050 π.Χ.), αναπτύχθηκαν μικροί οικισμοί κοντά στα χαλκοφόρα στρώματα. Στην περιοχή Πολιτικό, που ταυτίζεται με την αρχαία Ταμασσό, η εξόρυξη και η πρώτη κατεργασία του μεταλλεύματος υπήρξαν θεμέλιο της τοπικής οικονομίας.

Γύρω από τα μεταλλεία, αναπτύχθηκαν εργαστήρια· και κοντά σε αυτά, ιερά. Γιατί στην Κύπρο, το μέταλλο δεν ήταν απλώς ύλη· ήταν θεϊκό δώρο. Προστάτιδα του χαλκού στην Ταμασσό ήταν η ίδια η Αφροδίτη, ή μάλλον η ανατολική της εκδοχή, η Αστάρτη. Η θεά λατρεύτηκε εδώ από τον 7ο αιώνα π.Χ. μέχρι και τον 1ο αιώνα π.Χ. Ανασκαφές αποκάλυψαν ιερά που καταστράφηκαν και ξαναχτίστηκαν πολλές φορές, με βωμούς, αίθουσες και περιβόλους. Πήλινα ειδώλια, θυμιατήρια, προσωπεία και οστά ζώων γύρω από τους βωμούς μαρτυρούν τη διαρκή και ζωντανή λατρεία. Ένας τεράστιος μονολιθικός βωμός, σμιλεμένος στον ασβεστόλιθο, ενισχύει την αίσθηση του ιερού τόπου. Ένα μικρό αγαλματίδιο θεάς με λιοντάρια ίσως φανερώνει ότι η Κυβέλη υπήρξε η αρχική κάτοικος του ιερού.

Η παρουσία της θεάς συνεχίζεται στον μύθο. Ο Οβίδιος διηγείται πως στην Ταμασσό υπήρχε κήπος της Αφροδίτης, με δέντρο που έβγαζε χρυσά φύλλα και μήλα. Από αυτό το δέντρο, η θεά πήρε τρία μήλα και τα

έδωσε στον Ιππομένη για να κατακτήσει την Αταλάντη. Η Ταμασσός, λοιπόν, δεν ήταν μόνο τόπος λατρείας· ήταν και σκηνικό μύθου.

Η παρουσία της Αφροδίτης διατηρήθηκε μέχρι τον 1ο αιώνα μ.Χ., όταν εμφανίζεται ο Άγιος Ηρακλείδιος, ο πρώτος Επίσκοπος της πόλης. Η συνύπαρξη παγανιστικής και χριστιανικής πίστης είναι αποτυπωμένη στα αρχαιολογικά στρώματα του χώρου.

Στην Ταμασσό, η Αφροδίτη δεν γεννιέται από τον αφρό της θάλασσας, αλλά αναδύεται μέσα από τη φωτιά του χαλκού και τη στάχτη των καμινιών. Εδώ, στους πρόποδες του Τροόδους, η θεά λατρεύεται όχι μόνο ως σύμβολο του έρωτα και της ομορφιάς, αλλά ως κυρία της ύλης, της παραγωγής και της δημιουργικής ενέργειας.

Κύπριδα Αφροδίτη - Μονοπάτι της Φύσης Κάβο Γκρέκο, Αμμόχωστος

Στο νοτιοανατολικότερο άκρο του νησιού, κατά μήκος της ανατολικής ακτής της Κύπρου απλώνεται το αρχαίο ακρωτήρι Πηδάλιον, γνωστό ευρύτερα ως Κάβο Γκρέκο. Ένα μονοπάτι της φύσης, μήκους δύο χιλιομέτρων, κατηφορίζει προς τη βορειοανατολική πλευρά, εκεί όπου, σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες, υψωνόταν ένα ιερό αφιερωμένο στη θεά της Κύπρου. Στην ίδια θέση, κάποτε στέκονταν τα απομεινάρια ενός μεγάλου τεμένους και πέτρινες μορφές, κάποιες μεγαλύτερες από το φυσικό μέγεθος· σήμερα όμως, τα ίχνη τους έχουν χαθεί.

Πρώτος το μνημονεύει ο γεωγράφος Στράβων (τέλος 1ου αι. π.Χ.-αρχές 1ου αι. μ.Χ.), αναφέροντας το Ιερό της Αφροδίτης Ακραίας, προσωνύμιο που συναντούμε συχνά σε θεότητες που λατρεύονταν σε απόκρημνα άκρα βουνών ή λόφων. Σήμερα, ο περιπατητής, αφήνοντας πίσω του τη βοή του κόσμου, ακούει μόνο τον άνεμο και το κύμα και, αν η φαντασία του το επιτρέψει, βαδίζει στα ίχνη μιας θεάς που εξακολουθεί να ζει στο Κάβο Γκρέκο, που μας καλεί να την ανακαλύψουμε ξανά και ξανά.

Μήκος: 2 χλμ.

Διάρκεια: 20 λεπτά

Βαθμός Δυσκολίας: 1 (εύκολη)

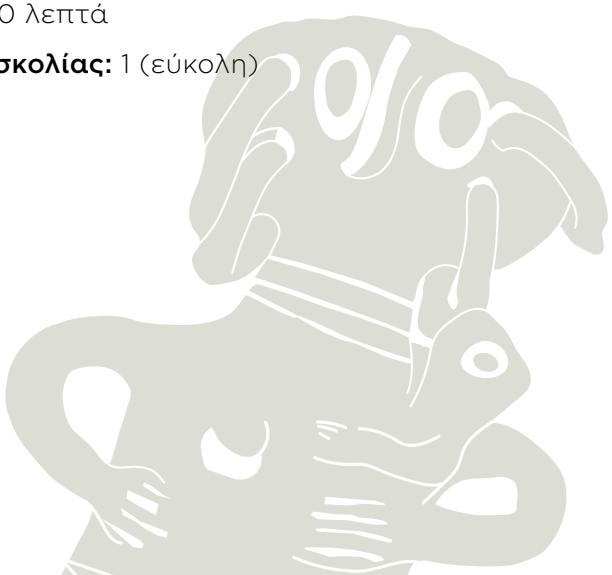

Φυτά της Κύπρου που συνδέονται με την Αφροδίτη

Σε ένα νησί όπου ο μύθος είναι διάχυτος στους τόπους, τα μνημεία και τα αντικείμενα, η φύση, ως γενεσιουργός δύναμη, δεν θα μπορούσε να μη συνδέεται με την Αφροδίτη. Στην Κύπρο, τα φυτά δεν είναι απλώς οργανισμοί· είναι σύμβολα, φορείς μνήμης και παρουσίας της θεάς. Η Αφροδίτη δεν άφησε το αποτύπωμά της μόνο σε ναούς και λίθους, αλλά και σε άνθη, δέντρα και καρπούς που συνεχίζουν να ευωδιάζουν το νησί της.

Adonis annua (Άδωνης)

Οικογένεια: Ranunculaceae – Βατραχιίδες

Ο Άδωνης annua (ο μονοετής) είναι ένα ετήσιο φυτό με τρυφερό βλαστό και ζωηρά κόκκινα άνθη, που θυμίζουν μικρές παπαρούνες. Τα λεπτά, λαμπερά πέταλά του φέρουν στη βάση μια σκούρα κηλίδα, σύμβολο αίματος, και ανθίζουν την άνοιξη.

Σύμφωνα με έναν μύθο, ο Άδωνης γεννήθηκε από τη Σμύρνα (ή Μύρρα), κόρη του Κινύρα, βασιλιά της Πάφου. Η Αφροδίτη, που προκάλεσε τον άνομο έρωτα της Σμύρνας για τον πατέρα της, έσωσε τη νεαρή γυναίκα μεταμορφώνοντάς την σε μυρτιά. Από τον κορμό της μυρτιάς γεννήθηκε ο Άδωνης, τον οποίο η Αφροδίτη αγάπησε παράφορα. Η λαμπερή, κόκκινη απόχρωση των πετάλων του φυτού που φέρει το όνομά του θυμίζει το αίμα που χύθηκε, ενώ η σύντομη ζωή του άνθους αντανακλά τη φευγαλέα ομορφιά και το εφήμερο της ύπαρξης, όπως ακριβώς και η ίδια η ιστορία του Άδωνη στη μυθολογία.

Ο μύθος λέει πως ο Άδωνης σκοτώθηκε από αγριόχοιρο κατά τη διάρκεια κυνηγιού. Η Αφροδίτη, απαρηγόρητη, έκλαψε πάνω από το σώμα του και τα δάκρυά της ενώθηκαν με το αίμα του. Από το αίμα του Άδωνη ξεφύτρωσε η το ομώνυμο άνθος ή η ανεμώνη ενώ από τα δάκρυα της Αφροδίτης φύτρωσαν λευκά τριαντάφυλλα.

Η μνήμη του Άδωνη τιμούνταν στην αρχαιότητα με τη γιορτή των Αδωνίων, όπου γυναίκες φύτευαν «κήπους του Άδωνη» με γρήγορα αναπτυσσόμενα φυτά που μαραίνονταν γρήγορα, συμβολίζοντας τον πρόωρο θάνατο του Άδωνη και το εφήμερο της ομορφιάς και της ζωής.

Η λατρεία του Άδωνη θεωρείται ότι προέρχεται από την Εγγύς Ανατολή και πέρασε στην Ελλάδα μέσω Κύπρου τον 5ο αι. π.Χ. Το όνομά του προέρχεται από το σημιτικό «Adon» που σημαίνει «Κύριος».

Είδη Άδωνη στην Κύπρο:

Adonis annua, Adonis microcarpa

Anemone coronaria (Ανεμώνη)

Οικογένεια: Ranunculaceae – Βατραχιίδες

Η Ανεμώνη coronaria είναι ένα πολυετές φυτό με εντυπωσιακά άνθη που συναντώνται σε κόκκινο, μπλε, ροζ ή λευκό χρώμα. Τα άνθη της, με τα ευαίσθητα πέταλα, ξεπροβάλλουν κάθε άνοιξη, συχνά σε μεγάλες συστάδες, και καλύπτουν λιβάδια και λόφους της κυπριακής υπαίθρου.

Σύμφωνα με την παράδοση, το όνομα «Ανεμώνη» δεν σχετίζεται με τον άνεμο, αλλά προέρχεται από τον θρήνο για τον Na'man («αγαπημένο»), τίτλο του σημιτικού «Adon» (Κύριος), που ταυτίζεται με τον Άδωνη. Όταν ο Άδωνης σκοτώθηκε, λέγεται πως από το αίμα του φύτρωσαν ανεμώνες, κυρίως κόκκινες, σύμβολο των σταγόνων του αίματός του. Η ανεμώνη με τα πέταλα που παρασύρονται εύκολα από τον άνεμο, συμβολίζει το εφήμερο της ομορφιάς και της ζωής, αλλά και τον αέναο κύκλο της φύσης που ανανεώνεται κάθε άνοιξη.

Είδη ανεμώνης στην Κύπρο:

Anemone coronaria, Anemone blanda

Narcissus tazetta (Νάρκισσος, Ματσικόριδο)

Οικογένεια: Amaryllidaceae – Αμαρυλλιδίδες

Ο Νάρκισσος tazetta είναι ένα πολυετές βολβώδες φυτό, με μακριά, στενά φύλλα και χαρακτηριστικά αρωματικά άνθη, λευκά με χρυσή κορυφή, που ανθίζουν κυρίως τον χειμώνα και την άνοιξη. Τα άνθη του, συχνά σε ομάδες, μοιάζουν να σκύβουν διακριτικά προς τη γη ή προς τα νερά, σαν να αναζητούν το είδωλό τους.

Σύμφωνα με τον μύθο, ο Νάρκισσος ήταν ένας νέος εξαιρετικής ομορφιάς ο οποίος γοήτευε θεές, νύμφες και θνητές. Όμως, εκείνος, αλαζονικός και αυτάρεσκος, απέρριπτε κάθε έρωτα, επιλέγοντας να θαυμάζει μόνο τον εαυτό του. Η Αφροδίτη, προσβεβλημένη από την αδιαφορία του, αποφάσισε να τον τιμωρήσει. Έτσι, τον έκανε να ερωτευτεί την ίδια του την αντανάκλαση στα νερά μιας πηγής στον Ελικώνα. Αβοήθητος και μαγεμένος από το ίδιο του το είδωλο, ο Νάρκισσος είτε γλίστρησε και πνίγηκε στα νερά, είτε μαράζωσε από τον ανεκπλήρωτο έρωτα και ξεψύχησε στην όχθη.

Εκεί, στη θέση όπου χάθηκε ο Νάρκισσος, φύτρωσε ένα λουλούδι με λευκά πέταλα και χρυσή καρδιά, που ακόμη και σήμερα γέρνει το κεφάλι του προς τα νερά, σαν να θαυμάζει το είδωλό του.

Η μορφή του φυτού, με το σκυμμένο άνθος, αποτελεί ζωντανό σύμβολο της αυταρέσκειας και της ματαιότητας, αλλά και της μελαγχολικής ομορφιάς που γεννιέται από την απώλεια και τον ανεκπλήρωτο πόθο.

Είδη Νάρκισσου στην Κύπρο:

Narcissus tazetta, Narcissus serotinus

Asparagus acutifolius (Σπαράγγι)

Οικογένεια: Asparagaceae – Ασπαραγίδες

Το Asparagus acutifolius είναι ένα πολυετές, θαμνώδες φυτό με λεπτούς, βλαστούς και πολύ αιχμηρά, σκληρά φύλλα που στην πραγματικότητα είναι μεταμορφωμένοι βλαστοί. Τα νεαρά του βλαστάρια (αγρέλια ή μαύρο/λευκό σπαράγγι) συλλέγονται την άνοιξη και αποτελούν παραδοσιακό έδεσμα της κυπριακής κουζίνας.

Στην αρχαιότητα, το σπαράγγι συνδεόταν με τελετές και προσφορές προς τη θεά της αγάπης, καθώς η ανθεκτικότητά του και η ικανότητά του να αναγεννάται κάθε χρόνο το καθιστούν ζωντανό σύμβολο της αέναης δύναμης της φύσης. Η παρουσία του στους αγρούς και τα δάση της Κύπρου υπενθυμίζει τη διαχρονική σχέση της Αφροδίτης με τη γη και την άγρια ομορφιά της.

Είδη άγριου σπαραγγιού στην Κύπρο:

Asparagus acutifolius (μαυροαγρέλλι ή κουτσαγρέλλι), Asparagus aphyllus, Asparagus stipularis (ασπροαγρέλλι), Asparagus verticillatus, Asparagus officinalis

Τριανταφυλλιά – Αγριοτριανταφυλλιά (Rosa canina)

Οικογένεια: Rosaceae – Ροδωδών

Η Rosa canina (κυνόροδο), η αγριοτριανταφυλλιά, είναι ένας ντόπιος, αγκαθωτός θάμνος που απλώνεται στις πλαγιές των κυπριακών βουνών. Ανθίζει την άνοιξη, από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο.

Το άγριο ρόδο έχει συνδεθεί από την αρχαιότητα με τη λατρεία της Αφροδίτης. Αν και, σύμφωνα με τον μύθο, η θεά της ομορφιάς αναδύθηκε από τον λευκό αφρό της θάλασσας, ένα από τα πιο αγαπημένα της άνθη ριζώνει ψηλά στα βουνά.

Ο λυρικός ποιητής Ανακρέων (6ος αι. π.Χ.) το αποκαλεί «το άρωμα των θεών, τη χαρά των ανθρώπων», και περιγράφει πώς, την ώρα που η θεά αναδύεται από το κύμα, ξεπηδά από τη γη το ρόδο που την στολίζει.

Στην εκδοχή αυτή του μύθου, το ρόδο γεννιέται μαζί με την Αφροδίτη, ή ίσως και από εκείνη.

Η τριανταφυλλιά δεν συνδέεται μόνο με την Αφροδίτη. Παρά τις ταπεινές της καταβολές, η Rosa canina κουβαλά πάνω της μια θεϊκή καταγωγή. Ο Ανακρέων την προσφέρει και στις Χάριτες, τις Μούσες, τις Νύμφες, ακόμη και στον Διόνυσο – στολίζοντας με άνθη γιορτές και τελετές. Το άγριο τριαντάφυλλο γίνεται έτσι σύμβολο ένωσης ουρανού και γης, ζωής και μνήμης, θεϊκού και ανθρώπινου.

Είδη στην Κύπρο:

Rosa canina, Rosa sempervirens, Rosa pulverulenta

Σφένταμνος ή σφόνταμνος (Acer obtusifolium)

Οικογένεια: Aceraceae- Ακεριδών

Ο σφένταμνος obtusifolium είναι μικρό δέντρο ή μεγάλος θάμνος που αυτοφύεται στην Κύπρο, κυρίως σε ημιορεινές και ορεινές περιοχές. Είναι φυλλοβόλο δέντρο με πλατιά φύλλα που αλλάζουν θεαματικά χρώμα πριν πέσουν.

Σύμφωνα με μια παλιά παράδοση, ήταν το ιερό δέντρο του Φόβου, όχι ως πανικού ή τρόμου, αλλά του φόβου ως φυσικής ανθρώπινης εμπειρίας πριν από κάτι σημαντικό. Ο Φόβος, γιος του Άρη και της Αφροδίτης, προσωποποιούσε εκείνη την ψυχική ένταση που προηγείται μιας απόφασης ή μιας δοκιμασίας. Δεν παρουσιαζόταν για να τρομάξει, αλλά για να προετοιμάσει. Όταν αναζήτησε ένα σύμβολο στη φύση, λέγεται πως διάλεξε τον σφένταμνο: το δέντρο που δεν φοβάται να αλλάξει χρώμα, που υποδέχεται τη μετάβαση με τόλμη, σηματοδοτώντας το τέλος ενός κύκλου και την αρχή του επόμενου.

Στην προφορική παράδοση, το σφεντάμι είναι δέντρο των ορίων – φυσικών και ψυχικών. Φυτρώνει συχνά σε περάσματα, στα όρια χωραφιών ή κατά μήκος μονοπατιών. Δεν προκαλεί φόβο, αλλά σεβασμό. Ο ήχος του ανέμου στα φύλλα του το φθινόπωρο μοιάζει με ψίθυρο χρόνου· υπενθύμιση ότι τίποτα δεν είναι σταθερό και πως η προετοιμασία για το άγνωστο είναι κομμάτι της σοφίας.

Είναι σύμβολο εγρήγορσης. Είναι το δέντρο της σιωπηλής προειδοποίησης και της εσωτερικής δύναμης.

Είδη στην Κύπρο:

Acer obtusifolium, Acer pseudoplatanus, Acer platanoides

Cydonia oblonga (Κυδωνιά)

Οικογένεια: Rosaceae – Ροδωδών

Η κυδωνιά είναι φυλλοβόλο δέντρο ή μεγάλος θάμνος, με μεγάλα, χνουδωτά φύλλα και σκληρούς, χρυσοκύτρινους καρπούς. Καλλιεργείται εδώ και χιλιάδες χρόνια στις εύκρατες περιοχές της Μεσογείου και ανθίζει την άνοιξη με λευκορόδινα άνθη.

Το κυδώνι, με το πλούσιο άρωμα και την πυκνή υφή του, υπήρξε σύμβολο αγάπης και αφοσίωσης. Στην αρχαιότητα ήταν αφιερωμένο στην Αφροδίτη και εμφανίζεται συχνά σε μυθολογικές και τελετουργικές αναφορές ως το «μήλο του έρωτα». Ο Αθηναίος νομοθέτης Σόλων, τον 6ο αι. π.Χ., συμπεριέλαβε το κυδώνι στο τελετουργικό του γάμου: το νεαρό ζευγάρι έπρεπε να φάει λίγο κυδώνι πριν την πρώτη νύχτα του γάμου. Το έντονο, μεθυστικό άρωμα του καρπού, που διαχέεται ακόμη κι όταν είναι άγουρος, θεωρήθηκε πως αφυπνίζει την επιθυμία, μαλακώνει τον λόγο και ενθαρρύνει την τρυφερότητα. Το κυδώνι δεν καταναλώνεται ωμό, απαιτεί υπομονή, βράσιμο, επεξεργασία. Όπως και η αγάπη, χρειάζεται φροντίδα για να δώσει τη γλύκα του.

Στην πολιτιστική μνήμη της Αφροδίτης, η κυδωνιά στέκει όχι απλώς ως δέντρο καρποφόρο, αλλά ως δέντρο δεσμεύσεων. Μας θυμίζει ότι ο έρωτας δεν είναι στιγμιαίος· είναι καρπός που ωριμάζει, που απαιτεί προετοιμασία, αλλά όταν δοθεί, ανταμείβει.

Origanum (Ρίγανη)

Οικογένεια: Lamiaceae – Χειλανθή

Η ρίγανη είναι πολυετής έχει ωοειδή φύλλα και μικροσκοπικά λευκορόδινα άνθη που ανθίζουν το καλοκαίρι, σκορπώντας ένα έντονο άρωμα. Στην Κύπρο, ευδοκιμεί σε ηλιόλουστες πλαγιές, σε πετρώδη και ξηρά εδάφη, και θεωρείται από τα σημαντικότερα φυτά της τοπικής φαρμακευτικής και μαγειρικής παράδοσης.

Η ρίγανη δεν είναι απλώς βότανο· είναι φυτό με βαρύτητα πολιτισμική, θεραπευτική και μυθολογική. Στην αρχαιότητα, εξυμνήθηκε από τουλάχιστον 24 συγγραφείς ως τον 4ο αι. μ.Χ. Ήταν γνωστή και με το όνομα Αρτεμίδιον, από τη θεά Άρτεμη, που χρησιμοποιούσε τη ρίγανη για να θεραπεύει τις πληγές που προκαλούσε με τα δηλητηριασμένα της βέλη. Ο Ιπποκράτης τη συνιστούσε για παθήσεις της χολής και του αναπνευστικού, ενώ ο Διοσκουρίδης την καταγράφει ως φάρμακο ευρείας χρήσης: κατάπλασμα για πληγές, αποχρεμπτικό, χωνευτικό.

Η παρουσία της ρίγανης συνδέεται και με τη λατρεία της Αφροδίτης. Σύμφωνα με τον Βιργίλιο, η θεά θεράπευσε τις πληγές του Αινεία με κρητικό δίκταμο, συγγενές είδος της ρίγανης. Έτσι, το φυτό μετατρέπεται από απλό βότανο σε δώρο της θεάς· σύμβολο ίασης, στοργής, αλλά και επανόρθωσης. Η Αφροδίτη, η οποία γεννά τον έρωτα, φροντίζει και τις πληγές που ο έρωτας ή ο πόλεμος μπορεί να προκαλέσει.

Είδη στην Κύπρο:

Origanum dubium, Origanum onites, Origanum vulgare subsp. hirtum

Tamarix (Μυρίκη, Μέρικος ή Μεριτζιά)

Οικογένεια: Tamaricaceae – Ταμαρικίδες

Η μυρίκη είναι φυλλοβόλος θάμνος ή μικρό δέντρο με λεπτά, κρεμαστά κλαδιά και μικρά, λεπιδοειδή φύλλα, που ευδοκιμεί σε υγρές ή αλμυρές περιοχές της Κύπρου. Τα λουλούδια της ποικίλουν σε χρωματισμούς: άσπρο, ροζ, βαθύ ροζ και μπλε την άνοιξη και το καλοκαίρι.
Η μυρίκη ήταν αφιερωμένη στην Αφροδίτη και συμβόλιζε τη νεότητα και την ομορφιά. Σύμφωνα με έναν συγκινητικό κυπριακό μύθο, που διασώζει ο Ησύχιος, η Μυρίκη ήταν κόρη του βασιλιά της Κύπρου Κινύρα και αδελφή του Άδωνη. Όταν ο Άδωνης χάθηκε, η Μυρίκη βυθίστηκε στον θρήνο και, από τον αβάσταχτο πόνο της, μεταμορφώθηκε στο ομώνυμο δέντρο, ίσως από την ίδια την Αφροδίτη, που την προστάτευε ως ιερό της φυτό. Άλλη εκδοχή λέει πως το όνομά της προέρχεται από το ρήμα «εμύρετο», δηλαδή «έκλαιγε», καθώς τα δάκρυά της έγιναν τα άνθη και τα φύλλα της μυρίκης.

Είδη Tamarix στην Κύπρο:

Tamarix smyrnensis, Tamarix tetragyna, Tamarix tetrandra, Tamarix dalmatica, Tamarix hampeana, Tamarix aphylla (εισαγόμενο)

Punica granatum (Ροδιά)

Οικογένεια: Lythraceae – Λυθραΐδες

Η ροδιά είναι φυλλοβόλο δέντρο ή μεγάλος θάμνος με λαμπερά κόκκινα άνθη και εντυπωσιακούς καρπούς γεμάτους πολυάριθμους, σαρκώδεις κόκκους.

Από την αρχαιότητα, ο καρπός της ροδιάς κατείχε ξεχωριστή θέση στη θρησκεία και τη μυθολογία των Ελλήνων,

καθώς συνδέθηκε με τη γονιμότητα, την αφθονία και τον κύκλο της ζωής. Με τους πλούσιους, κόκκινους καρπούς της, η ροδιά αποτελεί ίσως το πιο αρχέγονο σύμβολο γονιμότητας και αφθονίας.

Στην αρχαιότητα, ο καρπός της θεωρούνταν δώρο των θεών. Η Ήρα, θεά του γάμου, κρατούσε συχνά ένα ρόδι στο χέρι της ως έμβλημα βασιλικής εξουσίας και αθανασίας. Η Αφροδίτη, θεά του έρωτα, το έκανε δικό της σύμβολο γονιμότητας και επιθυμίας. Οι μυριάδες σπόροι του ροδιού, κρυμμένοι μέσα στο σκληρό του περίβλημα, έγιναν εικόνα της αφθονίας και της ευγονίας – υποσχέσεις για πλούσια σοδειά και πολλούς απογόνους.

Η συσχέτιση του ροδιού με τη γονιμότητα ενισχύεται περισσότερο από τον μύθο της απαγωγής της Περσεφόνης - άλλωστε και ο ίδιος ο μύθος έχει σχέση με τη γονιμότητα. Έτσι γεννήθηκε ο μύθος των εποχών: έξι μήνες του χρόνου στον Άδη – χειμώνας και σιωπή της φύσης. Έξι μήνες στη γη – άνοιξη και καρποφορία. Το ρόδι, λοιπόν, γίνεται πύλη ανάμεσα στη ζωή και τον θάνατο, σύμβολο του γάμου, της αναγέννησης και της αιώνιας επιστροφής.

Αυτός ο ισχυρός συμβολισμός πέρασε και στον χριστιανισμό. Οι σπόροι του ροδιού, βασικό συστατικό στα κόλλυβα των μνημοσύνων, διατηρούν τον δεσμό με τον Κάτω Κόσμο, ενώ στις παραδόσεις του γάμου, το σπάσιμο του ροδιού στο κατώφλι του νέου σπιτικού φέρνει ευχές για γονιμότητα και ευτυχία. Όσοι περισσότεροι οι σπόροι που σκορπίζουν, τόσες και οι ευλογίες για τους νεόνυμφους.

Myrtus communis (Μυρτιά, Μερσινιά)

Οικογένεια: Myrtaceae – Μυρτωδές

Η μυρτιά communis (η κοινή) είναι ένας αειθαλής θάμνος ή μικρό δέντρο, με μικρά, γυαλιστερά φύλλα, ωοειδή ή λογχοειδή, που απελευθερώνουν ένα διακριτικό ρητινώδες άρωμα όταν τρίβονται. Την άνοιξη, ιδιαίτερα κατά τους μήνες Μάιο και Ιούνιο, που είναι η περίοδος ανθοφορίας της στολίζεται με λευκά, κομψά άνθη. Ο καρπός της είναι μια ωοειδής ρώγα, που από λευκή γίνεται βαθυκόκκινη ή μαύρη όταν ωριμάσει και είναι βρώσιμη.

Σύμφωνα με την παράδοση, η μυρτιά υπήρξε το πρώτο καταφύγιο της θεάς Αφροδίτης όταν αναδύθηκε από τη θάλασσα της Πάφου. Πίσω από τα κλαδιά της έκρυψε τη γύμνια της, κι έτσι ο ταπεινός θάμνος έγινε το πρώτο ένδυμα της θεάς. Από τότε, η μυρτιά συνδέθηκε αδιάρρηκτα με την Αφροδίτη και καθιερώθηκε ως ιερός της θάμνος.

Η μυρτιά συμβολίζει την ομορφιά, τη νεότητα και τη χάρη, χάρη στα πάντα πράσινα φύλλα της, τα λουλούδια της και το ευχάριστο άρωμά της. Στην αρχαιότητα, τα κλαδιά της στόλιζαν ναούς και ιερά, ενώ στους παραδοσιακούς γάμους χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή στεφάνων, ως ευλογία της θεάς του έρωτα.

Μέχρι σήμερα σε ιδιαίτερες τελετές και εορτασμούς, οι εκκλησίες στολίζονται με κλαδιά μυρτιάς ή στρώνεται με αυτά το δάπεδο, ως ένδειξη τιμής και φιλοξενίας προς σημαντικούς επισκέπτες ή προς το θείο.

Ένα ξεχωριστό χαρακτηριστικό της μυρτιάς είναι τα φύλλα της. Όταν τα παρατηρήσει κανείς στο φως, μοιάζουν διάτρητα από μικροσκοπικές κουκκίδες, τους αδένες που εκκρίνουν το αιθέριο έλαιο του φυτού. Οι αρχαίοι απέδιδαν αυτό το φαινόμενο σε έναν τραγικό μύθο: στην Τροιζήνα, η Φαίδρα, απελπισμένη από τον ανεκπλήρωτο έρωτά της για τον Ιππόλυτο, θετό της γιο, κάρφωσε στα φύλλα μυρτιάς βελόνες λίγο πριν βάλει τέλος στη ζωή της. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η πράξη αυτή συνέβη στο ιερό της Αφροδίτης, ως εκδίκηση προς τη θεά που δεν τη βοήθησε να κερδίσει την καρδιά του ήρωα.

Υπάρχουν δύο ποικιλίες του είδους αυτού στην Κύπρο:

Myrtus communis var. communis (παράγει μαύρους καρπούς),

Myrtus communis var. laucocarpa DC (παράγει λευκούς καρπούς)

Δεντρολίβανο (Salvia rosmarinus)

Οικογένεια: Lamiaceae – Χειλανθή

Το δεντρολίβανο, γνωστό στην Κύπρο και την Κρήτη και σαν λασμαρί, είναι καλλωπιστικός και αρωματικός θάμνος που συναντάται ευρέως σε αυλές, κήπους και εξοχικές κατοικίες.
Τα φύλλα του είναι μικρά, βελονοειδή, σκουροπράσινα στην πάνω επιφάνεια και ασημόλευκα στο πίσω μέρος, καλυμμένα με απαλό χνούδι. Ανθίζει κυρίως από τον Ιανουάριο έως τον Μάρτιο, με μικρά άνθη σε αποχρώσεις ροζ έως μωβ, πλούσια σε νέκταρ για τις μέλισσες.
Το επιστημονικό όνομα Rosmarinus σημαίνει δροσιά της θάλασσας. Πολλαπλασιάζεται κυρίως με παραφυάδες.

Από την αρχαιότητα, το δεντρολίβανο ήταν ιερό φυτό αφιερωμένο στην Αφροδίτη και χρησιμοποιούνταν σε θρησκευτικές τελετές. Οι αρχαίοι έκαιγαν τα κλαδιά του σε βωμούς, ως προσφορά ή εξαγνισμό, ιδιαίτερα όταν το πολύτιμο λιβάνι δεν ήταν διαθέσιμο. Τα αρωματικά του κλωνάρια χρησιμοποιούνταν για να στολίζουν αγάλματα θεοτήτων με γιρλάντες. Μέχρι σήμερα, στην Κύπρο επιβιώνει το έθιμο να τοποθετούνται κλαδάκια δεντρολίβανου στα φέρετρα, ως σύμβολο μνήμης και αποχαιρετισμού.

Το φυτό είναι συνδεδεμένο και με την παραδοσιακή ιατρική. Από τα φύλλα και τα άνθη του παράγεται το αρωματικό έλαιο Oleum Rosmarini, με αντισηπτικές, τονωτικές και αντισπασμωδικές ιδιότητες. Χρησιμοποιείται επίσης ως χωνευτικό, ενώ παλαιότερα βρασμένο σε κρασί χρησίμευε για τη θεραπεία εξανθημάτων, την επούλωση πληγών ή την ανακούφιση ρευματικών πόνων.

Κοχύλια που συνδέονται με την Αφροδίτη

Δεν είναι τυχαίο λοιπόν ότι οι καλλιτέχνες παρουσιάζουν συχνά την Αφροδίτη να αναδύεται από ένα μεγάλο κοχύλι. Το όστρακο, πέρα από υπενθύμιση της θαλάσσιας καταγωγής της, φανερώνει τη ζωογόνο δύναμη της φύσης. Στην ίδια θαλασσινή σκηνή ανήκει και ο μύθος του Νηρίτη· ο νεαρός αρνήθηκε να ακολουθήσει τη θεά στον Όλυμπο και μεταμορφώθηκε σε κοχύλι καρφωμένο στα βράχια, ενισχύοντας έτσι τον συμβολισμό του οστράκου ως σημείου έρωτα και μεταμόρφωσης.

Με αυτό το νόημα, κάθε κέλυφος που ξεβράζεται στην άμμο θυμίζει μια ζωή που τέλειωσε αλλά και τη δυνατότητα μιας νέας αρχής. Ακριβώς αυτή τη μετατροπή του τέλους σε γέννηση αφηγείται ο ίδιος ο μύθος της θεάς. Στη Θεογονία του Ησιόδου, ο Κρόνος ακρωτηριάζει τον Ουρανό· τα μέλη πέφτουν στη θάλασσα, ο αφρός φουσκώνει και από εκεί αναδύεται η Αφροδίτη. Το γεγονός σφραγίζει το τέλος της χαοτικής εποχής των τεράτων και εγκαινιάζει έναν κόσμο όπου κυριαρχούν ο έρωτας, η έλξη, η γονιμότητα και η ομορφιά.

Οι αρχαίοι αναγνώρισαν τη δύναμη αυτού του συμβόλου. Γέμιζαν κοχύλια με αρώματα και καλλυντικά, συνδυάζοντας πρακτική χρήση με την ελπίδα ότι θα αγγίξουν μια στάλα από τη χάρη της θεάς.

Τα κοχύλια που εκτίθενται εδώ προέρχονται από τα νερά της Κύπρου, τόπο που διεκδικεί τη γέννηση της Αφροδίτης. Κάθε αυλακωτή τους επιφάνεια ψιθυρίζει την ίδια ιστορία· η ομορφιά μπορεί να αναδυθεί ακόμη και από εκεί όπου κάτι φαίνεται να τελειώνει.

Οικογένεια Astartidae – Ασταρτίδες (ή Αχιβάδες της Αστάρτης)

Μορφολογία: Μικρές, αχιβάδες με παχύ, στρογγυλό κέλυφος και έντονο «κλείθρο» – το σημείο όπου ενώνονται τα δύο μέρη του κοχυλιού.

Συμβολισμός: Το κλείθρο θυμίζει γυναικεία μορφολογία. Το όνομα της οικογένειας προέρχεται από την Αστάρτη, φοινικική θεά της γονιμότητας και του έρωτα, που ταυτίστηκε με την Αφροδίτη

Είδη στην Κύπρο:

Astarte fusca, Astarte sulcata, Callista chione, Chamelea gallina, Clausinella

fasciata, Dosinia exoleta, Dosinia lupinus, Gouldia minima, Irus irus, Pitar rudis, Timoclea ovata, Venerupis aurea, Venerupis decussata, Venerupis geographica, Venerupis pullastra, Venerupis rhomboides, Venus casina, Venus verrucosa.

Οικογένεια Cypraeidae – Κυπραιίδες (Cowries)

Μορφολογία: Τα κοχύλια αυτά είναι μικρά, γυαλιστερά και λεία. Έχουν καμπύλο σχήμα σαν σταγόνα και ένα στενό άνοιγμα στη βάση τους, που μοιάζει με σχισμή. Το χρώμα τους είναι συνήθως καφέ ή κοκκινωπό, με απαλή επιφάνεια σαν πορσελάνη.

Συμβολισμός: Το σχήμα τους θυμίζει το γυναικείο σώμα. Για αυτό και από την αρχαιότητα συνδέθηκαν με τη θηλυκότητα, τη γονιμότητα και την Αφροδίτη. Ο Άγγλος φυσιοδίφης, George Perry, έγραψε το 1811 ότι κοχύλι αυτής της οικογένειας είχε προσφερθεί στον ναό της Αφροδίτης στην Πάφο. Κυπραιίδες έχουν βρεθεί σε παλιούς τάφους στην Κύπρο, ως κοσμήματα ή φυλαχτά – ειδικά σε γυναικείες και παιδικές ταφές.

Είδη στην Κύπρο:

Cypraea lurida, Cypraea spurca

Οικογένεια Carditidae – Καρδιίδες (False cockles)

Μορφολογία: Πρόκειται για μικρά δίθυρα κοχύλια με σχήμα που θυμίζει καρδιά. Η επιφάνειά τους είναι ραβδωτή και το εξόγκωμά τους (το κλείθρο) τους είναι έντονο και καμπυλωτό.

Συμβολισμός: Το σχήμα τους συνδέθηκε με τη γυναικεία φύση και τη γονιμότητα. Για αυτό και πολλά είδη έχουν την ονομασία Veneri, από τη Venus – τη ρωμαϊκή Αφροδίτη. Συμβολίζουν την αγάπη και τη ζωή που ξεκινά μέσα από τη θάλασσα. Θεωρούνται «κοχύλια της θεάς».

Είδη στην Κύπρο (εντοπισμένα κοντά στο Ακρωτήρι Γκρέκο):

Venericardia antiquata, Venericardia corbis

REPUBLIC OF CYPRUS
DEPUTY MINISTRY OF TOURISM

#visitcyprus

www.visitcyprus.com

4010226